

Banksektorn som möjliggörare av näringslivets utveckling

Nima Sanandaji

ECEPR

Banksektorn som möjliggörare av näringslivets utveckling

Nima Sanandaji

ECEPR

European Centre for Entrepreneurship and Policy
Reform

Rapporten är framtagen av ECEPR på uppdrag av Svenska Bankföreningen. ECEPR ansvarar för allt innehåll och alla förslag som framförs i rapporten.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	03
Inledning	07
En möjliggörare för näringslivet	12
Finansiering och företagens tillväxt	21
Företagares upplevelse av kapitalförsörjning	27
Stärkta möjligheter till kapitalförsörjning av företagare	38
Banksektorn en styrka för svensk samhällsekonomi, men överreglerad	43
Reformvägar till bättre interaktion mellan banker och växande företag	50
Referenser	55

Sammanfattning

Det svenska bankväsendet växte fram för drygt 350 år sedan och låg redan då i internationell framkant. Forskningen visar att utvecklingen av en effektiv och innovativ banksektor bidrog till Sveriges resa från ett fattigt land till en rik välfärdsnation.¹ Privata banker utvecklades till nyckelaktörer i svensk ekonomi under slutet av 1800-talet, då de finansierade exportorienterade ingenjörsföretag och bidrog till en övergång mot högre kunskapsinnehåll i produktionen.² Redan 1873 nådde en studie slutsatsen att framväxten av ett modernt bankväsende var en förklaring till den starka välståndsutveckling som skedde i Sverige.³ Som denna rapport lyfter fram finns tydliga tecken på att Sverige ännu idag har ett väl utvecklat bankväsende, med ovanligt låga driftkostnader och starkare förmåga till att finansiera näringslivet än i övriga Europa. I dagens näringspolitiska klimat identifieras dock sällan banksektorn som en styrka för den svenska ekonomin. Istället ligger fokus på att ytterligare reglera och beskatta banksektorn, vilket nyligen bidrog till att Nordea flyttade sitt huvudkontor från Sverige till Finland. Ett näringspolitiskt perspektivskifte behövs där de svenska bankernas styrka åter identifieras som en konkurrensfördel för näringslivet. Fokus bör ligga på hur interaktionen mellan näringslivet och banksektorn kan främjas, så att tillväxt och jobbskapande stimuleras.

Svenska och internationella studier visar att egna medel och banklån är de främsta finansieringsformerna för majoriteten av företagen. De svenska monetära finansinstituten⁴ utlåning till inhemska företag uppgick till 2 540 miljarder kronor i slutet av maj 2020. Vid si-

1 Heckscher (1932), Marquardt (1994), Larsson & Lindgren (1989).

2 Olsson (1994), Olsson & Jörnmark (2007).

3 Inglis Palgrave (1873).

4 Banker, bostadsinstitut, finansbolag, kommun- och företagsfinansierande institut, monetära värdepappersbolag och monetära investeringsfonder.

dan av detta tillför banker kapital till mogna svenska företag genom investeringar i obligationer. Men banksektorns roll som främjare av näringslivets utveckling hotas av en tilltagande nivå av regleringar. Som en aktuell studie från Europeiska Kommissionen, framtagen via SME Envoys Network, lyfter fram rapporteras från flertal medlemsländer att den ökande nivån av bankreglering leder till att banker blir mera obenägna att ta risker, vilket i sin tur hämmar utlåning till små och medelstora företag.⁵ Den engelska forskaren Marc Cowling noterar i en analys publicerad av Tillväxtverket att banklånen till företag i Sverige har en snäv spridning av räntenivåer, vilket indikerar att riskanpassad utlåning begränsats.⁶ En näringspolitisk ambition är att stimulera finansiering av framförallt små och medelstora företag. För att nå detta syfte behövs en översikt av regelverken för banksektorn.

Det finns flera tecken på att svensk samhällsekonomi ännu idag drar nytta av en effektiv banksektor. En jämförelse av banksektorns driftkostnader mellan de europeiska länderna visar att svenska banker har ovanligt låg driftkostnad. Denna låga driftkostnad förs vidare till kunderna, i form av låga räntor.⁷ I jämförelse med andra europeiska länder är de svenska bankerna dessutom stabila och väl kapitaliserade. Stresstester, simuleringar kring hur banker klarar sig vid kraftiga fall i BNP, tillgångs- och bostadspriser samt stigande arbetslöshet, visar att de svenska bankerna vid kris tillhör de mest stabila i Europa.⁸ Samtidigt finns ett påtagligt behov av ökad tillgång till finansiering i näringslivet, inte minst till följd av covid-19-krisen. Första kvartalet 2020 ökade andelen företag i Sverige som upplever svårigheter att finansiera verksamheten betydligt. Främst är detta problem påtagligt bland de mindre företagen. En enkät med medlemsföretagen i Småföretagarnas Riksförbund, som genomfördes i andra halvan av juni då många företag kämpade med den pågående covid-19 krisen, ger bilden att relationen mellan småföretagare och banker är relativt god

5 Europeiska Kommissionen (2019b).

6 Cowling (2017).

7 Copenhagen Economics (2019).

8 Svenska Bankföreningen (2018).

men med förutsättning för förbättring. Institutionella reformer behövs för att bankers interaktion med framförallt de mindre företagen, till vilka utlåning typiskt är associerad med högre risk, kan förbättras. Fyra konstruktiva reformer är:

- **Att regeringen backar från förslaget om bankskatt, samt tillsammans med ledande oppositionspartier ger löfte om att liknande skatter framöver inte kommer att införas.** En särskild bankskatt kan dels förväntas leda till minskad utlåning till nya och växande företag, dels att fler banker i stil med Nordea kan komma att lämna Sverige. Det saknas konkret argumentation från regeringen, baserad på datadriven analys, om hur en bankskatt skulle komma att stärka samhällsekonomin.
- **Att den statliga låneverksamheten till bland annat företag i glesbebyggda delar av Sverige ses över. Finns möjlighet att fokus liksom i omvärlden läggs på statliga lånegarantier som underlättar för privata banker att stå för utlåningen?** Denna form av långivande kan leda till bättre förutsättningar för små och växande företag att lyckas med finansieringen, samtidigt som hushållning med skattepengar kan främjas genom högre effektivitet och bättre målstyrning. Innovationsmyndigheten Vinnova har själv nyligen lyft fram detta förslag.⁹ Kombinationen av statliga lånegarantier och banklån används framgångsrikt i andra utvecklade länder och borde appliceras även i Sverige.

⁹ Vinnova (2019).

- **Att Basel III-regelverken implementeras på ett balanserat sätt, till skillnad mot den aviserade implementeringen där välkapitaliserade svenska banker straffas.** EU-kommissionens kommande förslag till implementering kan väntas leda till att välkapitaliserade banker som tar låga risker drabbas tyngre av nya krav på bankers kapital än banker med hög risk. Regeringen och de svenska EU-parlamentarikerna bör lyfta det uppseendeväckande med att svenska banker riskerar att drabbas hårdast i hela EU just på grund av att de har de lägsta riskerna i sin utlåning. Det finns starka skäl för att implementera kapitalgolvet på ett sådant sätt att det för flertalet banker blir en ”back-stop” och inte ett bindande krav. Det kan ske utan att det strider med Baselöverenskommelsen.
- **Att Finansinspektionen ser över reglerna om kreditriskhantering, vilka allvarligt kan försvåra och fördyra processen för små och medelstora företag att söka om lån.** Finansinspektionen som tidigare hade allmänna råd om kreditriskhantering, har skiftat mot bindande regler i form av föreskrifter. Som Näringslivets Regelnämnd (NNR) lyft fram kommer fler och mera detaljerade bindande regler att innebära ökad administration och ökade kostnader både för bankerna och deras företagskunder. NNR förklarar att detta kan förväntas slå hårt mot de mindre företagen.¹⁰ Det finns därmed goda skäl att se över reglerna, och möjligtvis återvända till att ge allmänna råd snarare än bindande regelverk.

¹⁰ NNR (2018), s. 3.

Inledning

Sveriges välståndsresa, från ett relativt outvecklat land i utkanten av Europa till ett rikt välfärdssamhälle, har varit nära kopplad till banksektorns utveckling. De affärsbanker som växte fram under 1800-talet bidrog med investeringar som möjliggjorde ekonomisk utveckling samt övergång mot högre kunskapsinnehåll i näringslivet. Exportorienterade företag som AB Separator, Atlas och SKF kunde, som exempel, tack vare kapitaltillförsel via kommersiella banker genomföra omfattande investeringar i utveckling, produktion och marknadsföring i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet.¹¹ Som lyfts fram i denna rapport fortsatte banksektorn att stimulera företagande och tillväxt under 1900-talet och början av 2000-talet. De svenska bankernas internationalisering har skett hand i hand med svenska företags internationella tillväxt, och har varit en viktig del i näringslivets framgång i globaliseringsprocessen.¹² Medan Sverige liksom omvärlden har drabbats av ekonomiska kriser med koppling till banksektorn, har svenska banker också spelat en central roll i återhämtningen från ekonomiska kriser. Till exempel lyckades Sverige ovanligt väl med återhämtningen från den stora depressionen, den djupaste ekonomiska nedgången i modern tid. En anledning är att det svenska bankväsendet klarade depressionsåren bra och kom att bidra med kapital till näringslivets återhämtning.¹³ Studier har över tid identifierat att banksektorn spelat en avgörande roll i Sveriges historiska ekonomiska utveckling.¹⁴

Det finns tydliga tecken på att Sverige även idag har ett väl utvecklat bankväsende, med låga driftkostnader och god förmåga till kapitalför-

¹¹ Olsson (1994).

¹² Marquardt (1994).

¹³ Larsson & Lindgren (1989), Grossman (1994).

¹⁴ Se till exempel Inglis Palgrave (1873) samt Olsson (1994).

sörjning av näringslivet. I dagens näringspolitiska klimat identifieras dock sällan banksektorn som en styrka för den svenska ekonomin. Fokus ligger istället på att ytterligare reglera och beskatta banksektorn. Denna inställning har bidragit till att Nordea, en av landets största banker, har flyttat sitt huvudkontor till grannlandet Finland. En central anledning till flytten är att Nordea efterfrågar förutsägbara avgifter och skatter i linje med vad banker i andra europeiska länder betalar.¹⁵ Det finns goda skäl att omvärdera dagens inriktning på höga skatter och omfattande reglering. Sverige behöver stärka interaktionen mellan bankerna och näringslivet för att få fart på tillväxt och jobbskapande. Det är värdefullt att diskutera hur smartare reglering av banksektorn kan främja interaktionen med näringslivet. Frågan aktualiseras särskilt av den pågående ekonomiska krisen, i följden av covid-19-pandemin. Arbetslösheten i Sverige har stigit snabbt och många företag befinner sig i en svår ekonomisk situation. Policyarbete för att stärka banksektorns förmåga att växa med näringslivet kan lägga grunden för en starkare framtida utveckling.

“

Ett näringspolitiskt perspektivskifte behövs där den svenska banksektorns styrka identifieras som en konkurrensfördel för näringslivet. Fokus bör ligga på hur interaktionen mellan näringslivet och banksektorn kan främjas, så att tillväxt och jobbskapande stimuleras.

Banksektorn behöver självklart ändå regleras för att begränsa risken för finansiella kriser. Samtidigt indikerar flera aktuella studier, som sammanfattas i denna rapport, att banksektorn i Sverige redan är kraftigt reglerad genom ett komplext regleringssystem samt att de svenska bankerna är bland Europas mest stresståliga inför ekonomiska kriser. Ett näringspolitiskt perspektivskifte behövs där den svenska banksektorns styrka identifieras som en konkurrensfördel

¹⁵ Sveriges Television (2018).

för näringslivet. Fokus bör ligga på hur interaktionen mellan näringslivet och banksektorn kan främjas, så att tillväxt och jobbskapande stimuleras.

En central samhällsekonomisk målsättning är att stimulera ökade investeringar från banksektorn till näringslivet för att få fart på den ekonomiska tillväxten. Behovet är tydligt i dagens situation med svag konjunktur och växande arbetslöshet. Problemen med en stagnerande ekonomisk utveckling och hög arbetslöshet relaterar inte enbart till den pågående covid-19-pandemin och den globala ekonomiska kris som följt i spåren av pandemin, utan är ett långsiktigt strukturellt problem för Sverige. Real produktivitet per anställd i Sverige har under åren 2015-2019 ökat med i snitt 0,96 procent per år. Det är förvisso högre än perioden 2005-2009, då en betydande ekonomisk nedgång skedde, men tillväxtsiffrorna är i övrigt svagare jämfört med andra femårsperioder i närtid (se tabell 1). Mellan 2000-2004 var tillväxten av real arbetsproduktivitet per anställd 2,5 gånger så hög jämfört med perioden 2015-2019.¹⁶ Den kommande femårsperioden riskerar att också präglas av svag ekonomisk utveckling, inte minst då den inleddes med den i skrivande stund pågående covid-19-krisen under 2020. Strukturella reformer krävs för att driva upp tillväxten. Banksektorns förutsättningar att ge lån till företag i behov av kapital är en bland flera parametrar som kan stimulera den ekonomiska utvecklingen.

Tabell 1. Utveckling av real arbetsproduktivitet, per anställd, i Sverige över senare tid.					
Period	1995–1999	2000–2004	2005–2009	2010–2014	2015–2019
Genomsnittlig årlig förändring av real arbetsproduktivitet per anställd.	1,53	2,38	0,70	1,24	0,96

Källa: Eurostat.

¹⁶ Eurostat och egna beräkningar.

Att stimulera banksektorns utlåning, på ett ansvarsfullt sätt, är avgörande för ekonomisk återhämtning från covid-19-krisen. En studie av danska Nationalbanken lyfter fram att krisen medförde ett fall i värde för tillgångar samt en ökning av risken för framtida ekonomiska chocker. Fallet i tillgångspriser minskar banksektorns egna kapital, medan ökad risk för volatilitet minskar bankers benägenhet till utlåning.¹⁷ Sedan studien publicerades i slutet av juni 2020 har världens börser haft en stark återhämtning, vilket åter drivit upp tillgångspriserna. Problemet med hög volatilitet kvarstår dock, i en tid då en pandemi och störningar i den internationella handeln leder till att många företag har det svårt ekonomiskt. Policy behöver anpassas så att banker får möjlighet att gradvis bygga upp sitt kapital och expandera sin utlåning till näringslivet. Michael Hüther och medförfattare belyser den viktiga roll som banksektorn spelar under covid-19-krisen, för att tillföra likviditet till i grunden lönsamma företag som drabbats negativt av krisen.¹⁸ Näringspolitiken bör fokusera på smart reglering av banksektorn, bland annat genom att implementera de nya golvreglerna i det färdigställda Basel III-regelverket så att kapitalgolven fungerar som ett parallellt krav jämte de nationella. Den överimplementering av regelverken som är på gång i EU riskerar att, tillsammans med hotet om bankskatt, försämra företagens kapitalförsörjning via banklån.

I Sverige finns en myriad av statliga satsningar på kapitalförsörjning till företag, i synnerhet företag i glesbefolkade regioner samt drivna av utrikesfödda personer. En reformläxa från omvärlden är att i ökad utsträckning kanalisera dessa satsningar via privata banker snarare än statliga låneinstitut.

¹⁷ Poeschl (2020).

¹⁸ Hüther m.fl. (2020).

I Sverige finns en myriad av statliga satsningar på kapitalförsörjning till företag, i synnerhet företag i glesbefolkade regioner samt drivna av utrikesfödda personer. En reformläxa från omvärlden är att i ökad utsträckning kanalisera dessa satsningar via privata banker snarare än statliga låneinstitut. Med goda inhemska regelverk kan den svenska banksektorn, som utmärker sig som ovanligt effektivt i europeisk jämförelse, även växa på den europeiska marknaden. För att en positiv utveckling ska realiseras krävs att den näringspolitiska diskussionen om reglering och beskattning anpassas till den empiriska kunskapen om banksektorns förutsättningar. Sedan marknadsekonomis födelse i Babylon och Assyrien har banker utvecklats i symbios med näringslivet. I en tid då svensk ekonomisk tillväxt är i stort behov av stimulans behöver banksektorn åter börja identifieras som en möjliggörare för näringslivets utveckling.

En möjliggörare för näringslivet

Bankväsendet har genom historien vuxit fram som en möjliggörare för näringslivet. De första handelsbankerna startades i Italien under renässansen, i samband med att modern marknadsekonomi utvecklades genom en blandning av österländska och västerländska influenser. Tidiga former av banker hade grundats långt tidigare. Genom att studera lertavlor och andra antika dokument har forskare funnit att världens första företag utvecklades i Babylon och Assyrien redan för 4 000 år sedan. Ungefär samtidigt uppstod de första bankerna som gav ut lån till jordbrukare och handlare.¹⁹ De första tidiga bankerna och de första tidiga företagen i Babylon och Assyrien byggde samtidigt på en ännu äldre tradition. Sumeriska dokument visar att systematisk användning av krediter för att finansiera investeringar i jordbruk, och annan näringsverksamhet, förekom i Mesopotamien redan för cirka 5 000 år sedan. Då var penningssystemet fortfarande i sin linda, varför sädeskorn och silver användes som betalmedel.²⁰ En av de äldsta lagtexterna, som har spelat en avgörande roll för rättsväsendets utveckling runtom i världen, är Hammurabis lagar. Denna gammelbabyloniska lagsamling är den mest kända av de forntida lagarna, och visar på att ett relativt utvecklat system för rättskipning i offentliga domstolar hade utvecklats i Babylon. Lagsamlingen, som är cirka 3 750 år gammal, omfattar flera lagar som berör hur tvister ska lösas mellan finansiella investerare och entreprenörer, samt mellan entreprenörer som handlar med varandra.²¹ Företagare och finansiella långivare har samverkat med varandra sedan civilisationens födelse, och en betydelsefull fråga för samhället har varit hur denna interaktion ska regleras och uppmuntras.

¹⁹ Se djupare beskrivning i Sanandaji (2018).

²⁰ Homer (1977).

²¹ Sanandaji (2018).

Sveriges första bank var Stockholms Banco, som grundades av den holländska entreprenören Johan Palmstruch. Stockholms Banco startade sin verksamhet 1657, och kom snart att utmärka sig genom att ge ut kreditivsedlar.²² Eli Heckscher, som refereras till som den svenska ekonomiska historiens fader, lyfter fram betydelsen av denna innovation. I Stockholm Banco utvecklades nämligen de första fullt utvecklade banknoterna (sedlarna) i Europa.²³ År 1664 upphörde verksamheten och fyra år senare grundades istället *Riksens Ständers Bank*, som senare bytte namn till *Sveriges Riksbank*. Riksbanken som firade sin 350-årsdag under 2018 är världens äldsta centralbank.²⁴ Det bankväsende som växte fram i Stockholm under 1600-talets andra hälft låg före sin tid och inspirerade till banksektorns utveckling i övriga Europa.

Banksektorns utveckling tog fart under 1800-talet. Hushåll började spara medel hos bankerna för att bygga upp ekonomisk säkerhet. Sveriges första Sparbank grundades år 1820 i Göteborg och året därefter öppnades landets andra sparbank i Stockholm. Sparbankerna gjorde det möjligt för alltfler hushåll att bygga upp ett eget kapital och att få lån för investeringar i egna hem och i näringsverksamhet. Bankerna uppmuntrade till både sparande och investeringar, och främjade därmed tillväxten i samhällsekonomin. Under 1800-talet startades en rad affärsbanker upp i Sverige. De bidrog med kapital till den växande industrin i landet. Ekonomhistorikern Ulf Olsson skriver i *Handbook on the History of European Banks* om banksektorns roll i Sveriges ekonomiska utveckling. Olsson noterar att den svenska ekonomin upplevde en stark exportdriven tillväxt under 1850-talet, samtidigt som de kommersiella bankerna expanderade i antal och volym. År 1863 fanns bankkontor i mer än 50 svenska städer, och deras kreditvolym hade ökat med en faktor om fyra sedan 1850. År 1864 infördes liberaliseringar av den svenska banksektorn, med bland annat lägre trösklar för att starta ny bankverksamhet. I slutet av 1870-talet fanns banker i

²² Weston (2012), s. 20.

²³ Heckscher (1932).

²⁴ Edvinsson, Jacobson & Waldenström (2018).

160 svenska städer. Efter finanskrisen 1877-78 växte de kommersiella bankerna fram som den främsta finansiären av Sveriges export, inklusive betydande delar av järn- och skogsindustrin.²⁵ I boken noteras:

*”I internationell jämförelse hade Sverige i slutet av 1870-talet redan en välutvecklad banksektor, inte enbart i termer av bankkontor per capita, men också som mått på bankernas tillgångar i relation till BNP. För industrialiseringen av landet, var detta förmodligen en av de främsta förutsättningarna... När industrialiseringen av Sverige åter tog fart, mot mitten av 1890-talet, tog bankerna tydligt plats som en nyckelaktör i Sveriges ekonomi... För den svenska industrin var detta en period av tillväxt och modernisering. Den traditionella industristrukturen med familjeägda företag som framförallt extraherade råmaterial eller tillverkade primärprodukter ändrades till aktiebolag som använde modern teknik för mera avancerad produktion. Export-orienterade ingenjörsföretag så som Alfa Laval, Atlas Diesel, Asea och SKF investerade omfattande i utveckling och produktion samt även marknadsföring. I kontrast mot de tidigare tillväxt spurtarna i industriell tillväxt, var expansionen mellan 1890 och 1914 framförallt finansierad genom kommersiella banker”.*²⁶

Ulf Olsson har även tillsammans med ekonomen Jan Jörnmark skrivit om den svenska banksektorns utveckling, som del av boken *Centres and Peripheries in Banking – The Historical Development of Financial Markets*. Författarna noterar att Sverige i slutet av 1800-talet var ett land med rika naturtillgångar men begränsad nivå av ekonomisk

²⁵ Olsson (1994).

²⁶ Olsson (1994), citat s. 964-5, egen översättning från engelska.

utveckling. Den ekonomiska utveckling som följde krävde omfattande kapitalinvesteringar i industrin. Tack vare att Sverige integrerades i den globala kapitalmarknaden kunde också utländsk finansiering kanaliseras till det växande näringslivet.²⁷ De privata bankerna spelade därmed en avgörande roll i Sveriges industrialiseringsprocess, samt övergången mot högre kunskapsinnehåll i ekonomin. En jämförelse kan göras med Tyskland, där banksektorn hade en liknande viktig roll i industrialiseringen.²⁸

De privata bankerna spelade därmed en avgörande roll i Sveriges industrialiseringsprocess, samt övergången mot högre kunskapsinnehåll i ekonomin.

Banksektorns roll i Sveriges välståndsresa uppmärksammades även av samtida forskare. År 1873 publicerade Robert Harry Inglis Palgrave en studie i *Journal of the Royal Statistical Society* om utvecklingen av Europas tidiga bankväsende. Studien noterade att medan banker i Venedig, Genua, Amsterdam och Hamburg grundades tidigare än den första banken i Stockholm, så var den bankverksamhet som utvecklades i Stockholm unikt avancerad. Riksbanken blev en föregångare till det avancerade bankväsende som växte fram i Europa under 1700- och 1800-talet. Författaren drar också slutsatsen att den tidiga utvecklingen av ett modernt bankväsende är en viktig förklaring till den starka välståndsutveckling som skedde i Sverige.²⁹

Under 1900-talets början ökade de framgångsrika svenska storföretagen gradvis sin internationella närvaro. I samband med detta skedde en tilltagande internationalisering bland affärsbankerna. Svenska

²⁷ Olsson & Jörnmark (2007).

²⁸ Potter (1963), Feldenkirchen (2017).

²⁹ Inglis Palgrave (1873), s. 117. Modern forskning, till exempel Ghosh (2016), stärker bilden av att banksektorn är en kunskapsintensiv del av näringslivet, som genom aktivt och passivt lärande växer med ökad produktivitet.

banker byggde upp internationella kontor och etablerade kontaktnät med internationella finansiella företag. Denna ökade internationella närvaro möjliggjorde för svenska företag att hantera betalningar och investeringar på ett globalt plan.³⁰ Finanssektorn och den reala ekonomin drabbades under denna period av två betydande ekonomiska chocker, dels en inhemsk kris under 1920-talet, dels den stora depressionen som påbörjades 1929 med börskrasch på New York-börsen som följdes av en långvarig global lågkonjunktur. Sverige klarade initialt den stora depressionen väl, men kom snart att drabbas hårt på grund av fallande internationell efterfrågan, samt kraschen av den svenska Krueger-gruppen. Under perioden mellan 1931 och 1935 minskade bankernas utlåning till allmänheten, och 1932 gjorde bankerna omfattande kreditförluster då många lån inte kunde återbetalas. Den ekonomiska krisen ledde till ett antal strukturella skiften. De större industriföretagens självfinansiering ökade, och bankernas roll i finansieringen av storföretag minskade därmed. Å andra sidan kom bankerna att stärka sin roll som kreditgivare för mindre och medelstora företag.³¹ Detta skifte är betydelsefullt, då nya företag snart växte upp i Sverige och banade väg för nya arbetstillfällen och ökad ekonomisk aktivitet.

Den stora depressionen var, som namnet antyder, en ovanligt djup kris. Som en handelsberoende ekonomi drabbades Sverige initialt hårt. Mellan 1930 och 1933 minskade antal arbetstillfällen i Sverige med cirka 170 000, vilket innebar att vart sextonde jobb i ekonomin gick förlorat. Krisen kunde ha blivit djupare, då jobbförlusten slog till samtidigt som många unga var på väg in på arbetsmarknaden. Men Sverige tog sig förhållandevis snabbt ur krisen, och redan 1935 fanns det fler arbetstillfällen jämfört med innan krisen slog till.³² Sverige och de andra nordiska länderna hade lägre fall i bruttonationalprodukt (BNP), liksom snabbare återhämtning av ekonomisk produktion, jämfört med andra utvecklade ekonomier.³³ En bland flera förklaring-

³⁰ Marquardt (1994).

³¹ Boksjö & Lönnborg-Andersson (1994).

³² Krantz (1997).

³³ Honningdal Grytten (2008).

ar till varför Sverige klarade återhämtningen väl är att nya företag växte fram under och strax efter krisen. Securitas, SAAB och Gunnar Dafgård är exempel på företag som startades upp i Sverige i kölvattnet av den stora depressionen och kom att bidra med betydande antal arbetstillfällen. Mats Larsson och Håkan Lindgren noterar i en studie att det svenska bankväsendet klarade sig ”också i internationell jämförelse synnerligen bra under depressionsåren i början av 1930-talet. Då inlåningen i bankerna ökade - samtidigt som investeringstakten hölls låg - förbättrades affärsbankernas likviditet avsevärt.”³⁴ Richard Grossman noterar i en studie att Sverige tillhör de utvecklade ekonomier vars banksektor uppvisade stark stabilitet under den stora depressionen, till skillnad från USA och flertal europeiska ekonomier där bankkriser bidrog till att fördjupa den ekonomiska krisen.³⁵ Banksektorn spelade därmed en betydelsefull roll i den svenska ekonomins förmåga att återhämta sig från den dittills främsta ekonomiska krisen i modern tid. Sveriges Riksbank var den första riksbank vars penningpolitik hade inhemsk prisstabilitet för den egna valutan som målsättning. Sverige var också en pionjär i att använda sig av finanspolitisk stimulans finansierad av underskott. År 1934 skrev den svenska nationalekonomen och politikern Bertil Ohlin, som senare tilldelades Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne, om den betydelse som stabiliseringen av prisnivåer spelade för återhämtningen från den djupa ekonomiska krisen.³⁶

“

Richard Grossman noterar i en studie att Sverige tillhör de utvecklade ekonomier vars banksektor uppvisade stark stabilitet under den stora depressionen, till skillnad från USA och flertal europeiska ekonomier där bankkris bidrog till att fördjupa den ekonomiska krisen. Banksektorn spelade därmed en betydelsefull roll i den svenska ekonomins förmåga att återhämta sig från den främsta ekonomiska krisen i modern tid.

34 Larsson & Lindgren (1989), s. 27.

17 35 Grossman (1994).

36 Ohlin (1934).

Under 1900-talets mitt ökade Sveriges reglering av kreditmarknader, så att obligationsmarknaden framförallt kom att bli förbehållen bostadsbyggande. Bankerna fortsatte att vara viktiga finansierare av näringslivet, genom att utveckla nya typer av utlåning till företag. Bland affärs- och sparbanker blev näringslivskrediter mindre vanliga och ersattes av ökad fokus på bostadslån samt privatlån. Fram till 1960-talets slut dominerades sparbankernas utlåning av krediter till privatpersoner samt för bostadsbyggande. Under 1970-talet började dock sparbankerna att medvetet eftersträva en ökad andel näringslivskrediter.³⁷ Sedan dess har bankerna fortsatt att vara viktiga finansiärer av större liksom mindre företag. En välutvecklad banksektor samt utvecklade strukturer för reglering av finansiella aktörer har också varit en tillgång för svensk ekonomi under återhämtningen från senare tiders ekonomiska kriser. Lars Jonung undersöker till exempel i en studie varför Sverige lyckades väl med återhämtningen från 1990-talskrisen. En förklaring är att snabba och effektiva beslut togs kring finansiell reglering, bland annat för att undvika moral hazard (att finanssektorns risktagande ökar då förluster skiftas över på skattebetalarna i tider av ekonomisk kris).³⁸

Forskning av Franklin Allen samt Douglas Gale påpekar mot att finansiella system dominerade av banker gör det möjligt att bättre fördela risker med utlåning över tid, jämfört med system dominerade av finansiella marknader, vars styrka ligger i riskdelning mellan olika ekonomiska sektorer. Bankdominerade finansiella system minskar även risken med informationsasymmetri vid utlåning (att ena parten har ett kunskapsövertag, vilket försvårare affärsrelation). Banker med god kunskap om näringslivet kan identifiera goda investeringar och därmed främja investeringar i näringslivet.³⁹ Studien av Allen och Gale baseras på jämförelse av Tyskland, som modell för ett bankdominerat finansiellt system, och USA, som modell för ett system med dominans av finansiella marknader. Resultaten är relevanta för Sve-

37 Larsson (1993).

38 Jonung (2009).

39 Allen & Gale (1995).

rige, som kombinerar ett starkt bankväsende med starka finansiella marknader.

Bankväsendets utveckling i Sverige har varit länkad till näringslivsutvecklingen, då banker har utvecklats genom att erbjuda tjänster och finansiering till små liksom större företag. Det finns även en nära koppling till försäkringsmarknaden, i och med att försäkringar mildrar finansiella risker. Försäkringslösningar behövs typiskt för att mildra risker till acceptabla nivåer, så att bankfinansiering blir möjligt. Mike Adams och medförfattare finner ett historiskt samband mellan banksektorns utveckling, försäkringsmarknaden och den ekonomiska tillväxten i Sverige under perioden 1830 till 1998. Studien finner att liberaliseringar av marknaden för försäkringsgivare sedan 1970-talet har samverkat med bankers ökade utlåning, och därmed bidragit till den ekonomiska utvecklingen i landet.⁴⁰ Det är ett exempel på hur banksektorn i samverkan med andra delar av näringslivet drivit på den samhällsekonomiska utvecklingen.

Banksektorn har sammanfattningsvis spelat en avgörande roll i Sveriges välståndresa. Som lyfts fram i kommande avsnitt fortsätter banksektorn ännu idag att vara en möjliggörare av näringslivets utveckling. I jämförelser av EU:s medlemsländer framstår idag Sverige som ett land med ovanligt goda förutsättningar till finansiering för näringslivet. Samtidigt finns det en tendens till överimplementering av internationella regelverk i Sverige. Regelkraven medför en administrativ börda för bankerna, och kan leda till att drivkrafterna att ens behandla lån till mindre företag blir små (då värdet av lånen för banken är små, i förhållande till det administrativa arbetet). Dessutom har regeringen i skrivande stund planer på ökad beskattning av banksektorn, trots att det kan förväntas leda till att företagens lånekostnader ökar, under en pågående ekonomisk kris. Det finns därmed grund för ett perspektivskifte i svensk policy, där fokus skiftar från ökad beskattning och reglering av banksektorn till att uppmuntra tillväxt i den för samhällsekonomin viktiga banksektorn.

Det finns därmed grund för ett perspektivskifte i svensk policy, där fokus skiftar från ökad beskattning och reglering av banksektorn till att uppmuntra tillväxt i den för samhällsekonomin viktiga banksektorn.

Finansiering och företagens tillväxt

Företagande har genom historien utvecklats i nära symbios med bankväsendet. Långivare och investerare fyller en central funktion i samhällsekonomin genom att tillföra kapital till näringslivet. Joseph Schumpeter var en ekonom vars nationalekonomiska forskning har varit avgörande för förståelsen av entreprenörskapet och disruptiv innovation. Redan 1911 noterade Schumpeter att finansiella intermediärer (banker och andra finansiella aktörer som bidrar med tillväxtkapital) är viktiga dels för ekonomisk tillväxt, dels för att främja innovation. Anledningen är att banker och andra finansiärer bidrar med kapital till företag som driver på nya affärskoncept och teknologier.⁴¹ Forskningslitteraturen visar att extern kapitalförsörjning är viktig i synnerhet för företag som satsar på olika former av innovationer eller befinner sig i en tillväxtfas.⁴²

För majoriteten av företagen är egna medel och banklån den främsta finansieringsformen.

I antologin *Perspektiv på kapitalförsörjning*, som publicerades av Tillväxtverket 2017, noterar analytikern Jörgen Lithander att det i policysammanhang finns ett starkt fokus på riskkapital som extern kapitalkälla till näringslivet. Riskkapital är ett samlingsnamn som omfattar alla tillskott av kapital till företag som inte utgörs av lån. Det delas in i två huvudtyper, tillväxtkapital (venture capital) som ofta investeras i nystartade bolag med hög risk, samt utköp (buy-out) som ofta utgörs

⁴¹ Schumpeter (1911).

⁴² Se genomgång av Svensson (2017).

av större investeringar i mera mogna bolag. Lithander lyfter fram att riskkapital spelar en viktig roll i samhällsekonomin, men är samtidigt enbart väl lämpad för en viss del av näringslivet. För majoriteten av företagen är egna medel och banklån den främsta finansieringsformen:

Det finns i policysammanhang en stark tilltro till instrumentet riskkapital. För rätt företag, i rätt situation, kan det också vara mycket effektivt. Men det kan finnas anledning att erinra om att finansieringsformen inte är en lösning för majoriteten av den svenska företagsstocken. Den är lämplig endast för ett begränsat antal företag med mycket hög tillväxtpotential. För den absoluta majoriteten företag är egna medel och banklån de viktigaste finansieringsformerna.⁴³

En anledning är att riskkapital fokuserar på ett mindre antal företag med hög tillväxtförmåga, typiskt i branscher präglade av hög risk. Majoriteten av näringslivet utgörs av företag som drivs i branscher med lägre tillväxtpotential samt även lägre risk. Dessutom har företagare i allmänhet en preferens för att behålla ägande av sin verksamhet. En svensk studie av tusen slumpmässigt utvalda företag visar att hela 90 procent av respondenterna har oberoende och kontroll som viktiga motiv för sitt företagande.⁴⁴ För en betydande del av de små och växande företagen är därmed egna besparingar (besparingar i företaget alternativt företagarens egna privata besparande) samt banklån den främsta finansieringsformen. Investeringar i företagen leder till att produktiviteten per anställd ökar, vilket i sin tur driver på bättre inkomster för företagen och för de anställda.

⁴³ Lithander (2017), s. 120.

⁴⁴ Johansson, Palmberg & Bornhäll (2013).

Figur 1. Finansiering med egna intäkter, via moderbolag eller företagsägares egna medel.

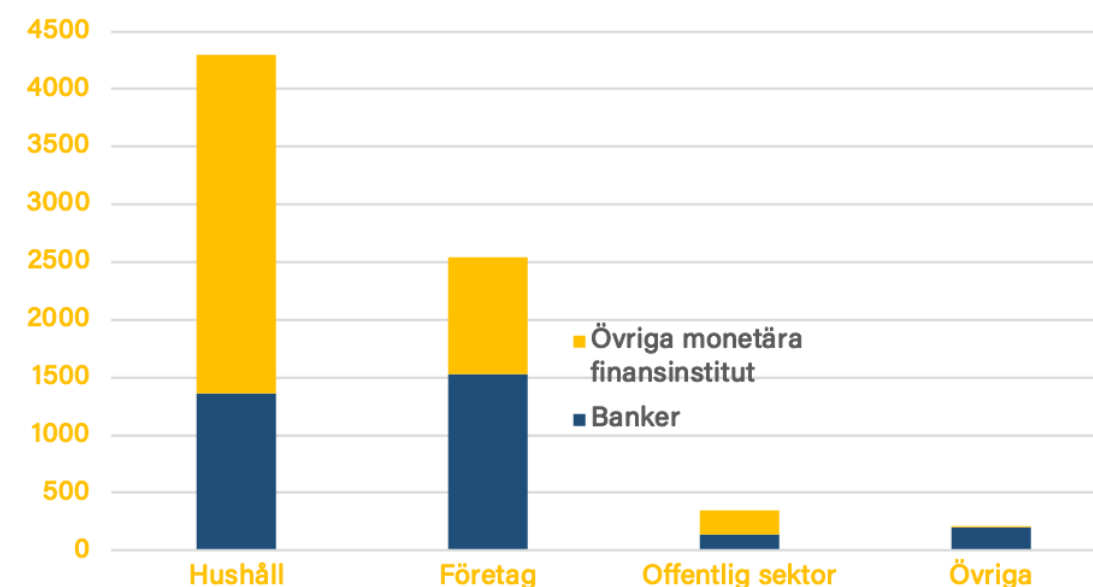

Företagens finansieringsmöjligheter kan liknas vid en trappa, som illustreras i figur 1. Det första steget är att finansiera verksamhet och investeringar med företagets egna intäkter, eller företagsägares egna medel. Om detta inte är möjligt är det andra steget att utgå från lånekapital, som regel i form av banklån. Företag kan på detta vis erhålla medel utan att ge upp ägarandelar i bolaget. Det tredje steget är att sälja ägarandel till investerare, till exempel riskkapitalbolag. Banklån är en betydelsefull form av finansiering till företagen, i kombination med egna medel och försäljning avälgande. En betydande del av de svenska bankernas verksamhet är långivande till inhemska företag (se figur 2). För monetära finansinstitut uppgick utlåning till inhemska företag till 2 540 miljarder kronor i slutet av maj 2020, motsvarande 34 procent av total inhemsk utlåning. En majoritet på 58 procent av utlåningen, 4 293 miljarder kronor, gick till hushållen. Mellan slutet av juni 2019 och slutet av maj 2020 ökade bankers lån till inhemska företag med 73,7 miljarder kronor (5 procent ökning).⁴⁵ Banker investerar dessutom i obligationer utgivna av svenska företag, en annan kompletterande kanal till företagsinvesteringar. Obligationer ges typiskt

⁴⁵ SCB, Finansmarknadsstatistik.

ut av mera mogna företag. Små och växande företag tar ut traditionella banklån. Det förekommer även ofta att företagare tar ut privatlån för att klara investering i det egna företaget.⁴⁶

Figur 2. Samtliga monetära finansinstituts utlåning i Sverige (miljarder kronor)

Källa: SCB, Finansstatistik. Data för 31 maj 2020. Exkluderar utlåning till andra finansiella monetära finansinstitut. Övriga monetära finansinstitut utgörs av bostadsinstitut, finansbolag, kommun- och företagsfinansierande institut, monetära värdepappersbolag och monetära investeringsfonder.

Även internationellt är banker en central aktör för kapitalförsörjning till näringslivet. En amerikansk studie granskar till exempel, baserat på svar från drygt 6 600 små och medelstora företag, vilken roll olika kreditgivare spelar för företagens finansiering. Studien, som baseras på svar insamlade under de två sista kvartalen av 2018, finner att små och stora banker samt online-baserade långivare är de främsta källorna till finansiering av små och medelstora företag i USA. Bland företagen med hög riskprofil hade 50 procent sökt lån från större ban-

⁴⁶ Svenska Dagbladet (2016).

ker, 41 procent från små banker och 54 procent från online-baserade långivare. Bland företagen med låg kreditriskprofil, som utgjorde en majoritet av företagen som hade sökt lån, hade bankerna en ännu mera framträdande roll. Av företagen med låg riskprofil hade 51 procent sökt lån från större banker och 48 procent från mindre banker jämfört med enbart 19 procent från online-baserade långivare.⁴⁷ En uppdaterad studie, som publicerades under den pågående covid-19 krisen, fann att banklån fortsatt var den finansieringskälla som företagen föredrog, samtidigt som förutsättningen att få lån försvårades under krisen.⁴⁸ Banksystemet i USA skiljer sig ifrån det system som finns i Sverige, men det är intressant att notera den starka roll som bankerna där spelar för finansiering av små och medelstora företag.

Bankers utlåning till företag utgör sammanfattningsvis en central del av kapitalförsörjningen till näringslivet. Med den bakgrunden är det oroväckande att flertal studier pekar på att det i Sverige har blivit svårare för företag att få banklån jämfört med tidigare.

I en europeisk kartläggning av företagens finansiering, som genomfördes och publicerades i senare delen av 2019, svarade 46 procent av de små och medelstora företagen runtom i Europa att banklån var relevant för deras verksamheter. Av dessa svaranden angav en tredjedel (15 procent av de samlade små och medelstora företagen) att de nyligen mottagit banklån.⁴⁹ En rapport som sammanfattar resultaten från kartläggningen noterar att det mesta av finansieringen till små och medelstora företag i EU kommer via banklån. Vidare lyfter

⁴⁷ Federal Reserve Banks of Atlanta, Boston, Chicago, Cleveland, Kansas City, Minneapolis, New York, Philadelphia, Richmond, St. Louis, San Francisco (2019).

⁴⁸ Federal Reserve Banks of Atlanta, Boston, Chicago, Cleveland, Kansas City, Minneapolis, New York, Philadelphia, Richmond, St. Louis, San Francisco (2020).

⁴⁹ Europeiska Kommissionen (2019a).

rapporten fram att bankregleringar i olika EU-medlemsländer är betydelsefulla i sammanhanget: ”Vissa medlemsländer rapporterar att en betydande del av hindren resulterar av bankregleringar, vilka har resulterat i att banker blir mera riskundvikande och kan leda till att utlåning till SME [små och medelstora företag] blir svårare i framtiden”. Ett särskilt exempel som lyfts fram är regleringar som hämmar crowdfunding som finansieringsväg.⁵⁰ Bankers utlåning till företag utgör sammanfattningsvis en central del av kapitalförsörjningen till näringslivet. Med den bakgrunden är det oroväckande att ett flertal studier pekar på att det i Sverige har uppkommit svårigheter för företag att få banklån. Dessa studier, samt utvecklingen under covid-19-krisen, lyfts fram i nästa avsnitt.

⁵⁰ Europeiska Kommissionen (2019b), citat s. 2, egen översättning från engelska.

Företagares upplevelse av kapitalförsörjning

Banksektorn växer genom nära interaktion med det övriga näringslivet. Banker underlättar betalningar och likviditet, erbjuder olika lösningar för riskhantering och säkring av tillgångar, finansierar företagens expansion och stöttar dessutom företagen med rådgivning kring till exempel investeringar och internationell expansion. Med den bakgrunden kring banksektorns betydelse för näringslivet är det oroväckande att flertalet studier pekar på att det i Sverige har blivit svårare för företag att få banklån jämfört med tidigare. Tillväxtverkets enkätundersökning Företagens villkor och verklighet, som genomförs vart tredje år, visar att småföretag i mindre utsträckning än tidigare ansökt om och beviljats lån och krediter. Andelen småföretag som ansökt om och beviljats lån och krediter har gradvis minskat från 34,1 procent år 2011 till 22,9 procent år 2020.⁵¹ Undersökningen för 2020 genomfördes strax före utbrottet av covid-19-pandemin, och fångar därmed utvecklingen före pandemin.

Anders Bornefalk har i en rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO) analyserat företagens förutsättningar att finansiera sin verksamhet över tid. Med hjälp av en speciellt framtagen databas visas i rapporten att företagens skuldsättningsgrad, liksom andelen av företagen som hade banklån, minskade under perioden mellan 1998 och 2010. Alla typer av företag omfattades av denna förändring, samtidigt som nedgången var störst bland de mindre och de nystartade företagen. Bornefalk noterar att flera faktorer har påver-

⁵¹ Tillväxtverket. Andelen företag som sökt om och inte beviljats lån och krediter har samtidigt varit relativt stadig (4,8 procent 2011 jämfört med 3,1 procent 2020). En möjlig förklaring är att företagen är medvetna om att det har blivit svårare att få lån, och anpassat sig till denna verklighet. En annan möjlig förklaring är att många företag har haft möjlighet att täcka sina kapitalbehov via egenfinansiering.

kat utbudet av kapital negativt. Som respons till finanskrisen 2007 till 2009 säkrade bankerna sin finansiella ställning genom att minska på utlåning till företag. De nya regelverk som infördes som respons på krisen (Baselreglerna) har hämmat bankernas företagsutlåning. En slutsats i studien är att i samband med finanskrisen blev det *”svårare för nystartade företag att meritera sig för banklån genom ett framgångsrikt företagande under åren efter start.”*⁵²

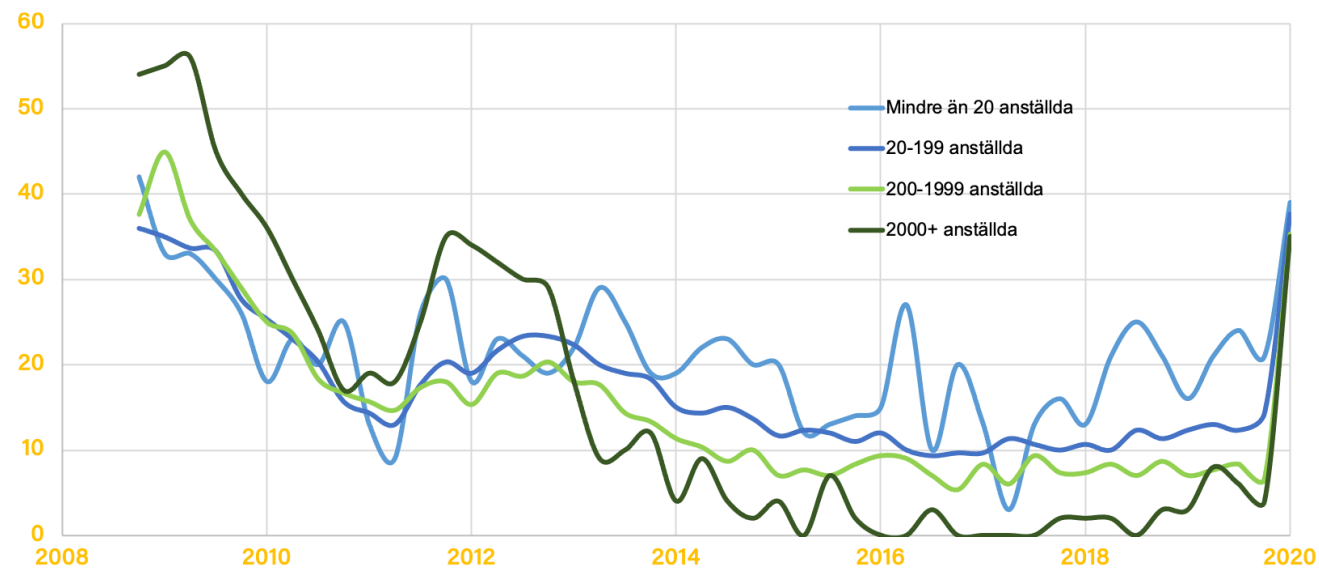
Under och efter finanskrisen 2007 till 2009 upplevde en betydande del av företagen att de hade svårigheter med att få lån. Under det första kvartalet av 2009 var svårigheten, enligt Konjunkturinstitutets enkätundersökning, som mest påtagligt. Då upplevde 33 procent av de mindre företagen (mindre än 20 anställda) och hela 55 procent av de större företagen (fler än 2000 anställda) det som ”svårare än normalt” eller ”avsevärt svårare än normalt” att finansiera företagens verksamhet. Som illustreras i figur 3 minskade dessa höga nivåer när krisen klingade av. Framförallt under perioden 2015 till 2017 upplevde relativt få företag det som svårt att finansiera verksamheten. I slutet av 2018 samt under 2019 syns vad som kan vara början på ett trendskifte i kurvan, då andelen som upplever problem med finansiering åter börjat öka. Första kvartalet 2020 skjuter andelen som upplever problem i höjden, som respons på covid-19-pandemin och den ekonomiska recession som följt i samband med pandemin.

“

Trendmässigt har mindre företag i relation till större företag upplevt att möjligheten att försörja företagens verksamhet har försvårats, vilket sannolikt relaterar till omregleringen av finansmarknadens utlåning som skedde som reaktion på finanskrisen 2007 till 2009. Det finns skäl att beakta hur regelverken kan anpassas så att utlåning till mindre företag kan bli mera förmånligt.”

⁵² Bornefalk (2014), s. 7.

Figur 3. Andel företagare som upplever det “svårare än normalt” eller “avsevärt svårare än normalt” att finansiera företagets verksamhet

Källa: Konjunkturinstitutet och egna beräkningar. Data för företag med 20-199 anställda har räknats fram som snittet för kategorierna företag med 20-49, 50-99 samt 100-199 anställda, medan data för företag med 200-1999 anställda har räknats fram som snittet för kategorierna 200-499, 500-999 samt 1000-1999 anställda.

Figuren illustrerar också en annan viktig poäng, nämligen att ett mönster utvecklats över tid då större företag har gått ifrån att vara de som upplever störst problem med att få banklån, till att under senare år uppleva minst problem, samtidigt som mindre företag i relativt större utsträckning upplever det som svårt att få banklån. I samband med covid-19-krisen kom dock samtliga grupper av företag att uppleva betydande problem. Konjunkturinstitutet undersöker även vad som utgör det upplevda hindret för att klara finansieringen, för de företag som anger att det är svårare än normalt. Resultaten visas i figur 4. Under hela perioden är det främsta upplevda hindret svårigheter att få banklån. Det näst vanligaste svaret, sämre möjligheter att finansiera med eget kapital, har blivit vanligare över tid. Under första kvartalet 2020 skedde en betydlig minskning av andelen som identifierade svårigheter att få banklån, samtidigt som andelen som identifierade svårigheter att finansiera med eget kapital ökade kraftigt. Detta reflekterar sannolikt företagens interna svårigheter under krisen,

samt det faktum att möjligheterna till banklån var relativt sett goda på grund av att flera stimulansåtgärder sattes in under krisen för att stimulera möjligheterna till låntagande (inklusive statlig lånegaranti till små och medelstora företag).

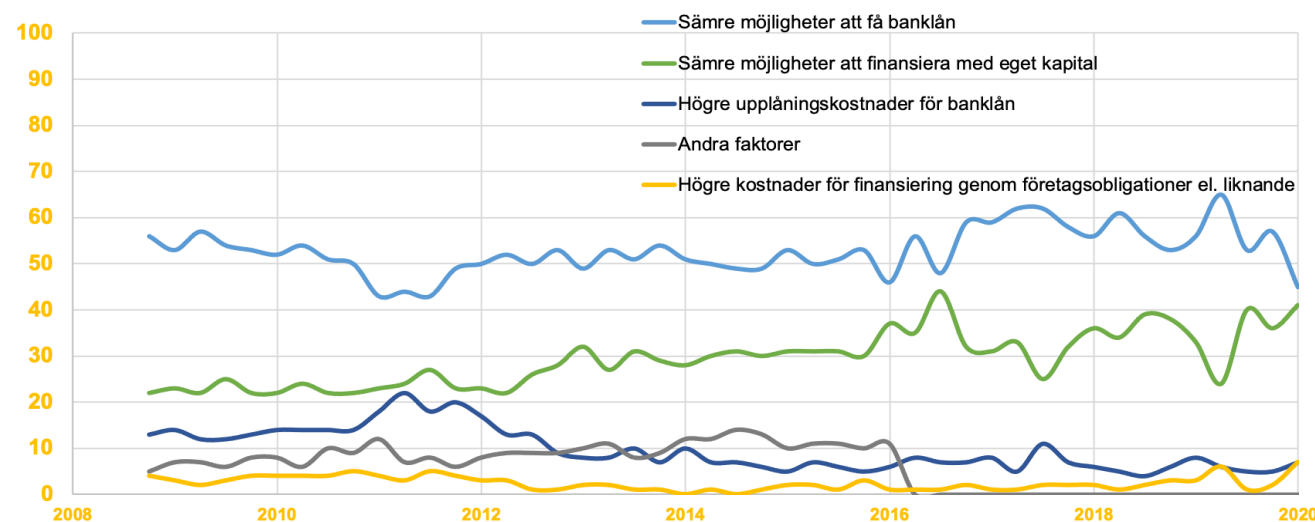
“

Under första kvartalet 2020 skedde en betydlig minskning av andelen som identifierade svårigheter att få banklån, samtidigt som andelen som identifierade svårigheter att finansiera med eget kapital ökade kraftigt. Detta reflekterar sannolikt företagens interna svårigheter under krisen, samt det faktum att möjligheterna till banklån var relativt sett goda på grund av att flertal stimulansåtgärder sattes in under krisen för att stimulera möjligheterna till låntagande.

Volker Burns och Margaret Fletcher undersöker i en studie vilka förutsättningar som gör det mest sannolikt att företagslån beviljas av svenska banker till småföretag. Studien visar att riskbenägenhet har en negativ effekt på sannolikheten att få lån. Den kompetens som finns i affärsprojektet, erfarenhet hos företagsledaren och tidigare ekonomisk framgång har alla positiv effekt på förutsättningen att få lån. Studien visar att bankers utlåning till småföretag baseras på rationella val. Svårigheter över tid att få lån kan därmed reflektera förändrade villkor bland företagen som söker om lån.⁵³

⁵³ Bruns & Fletcher (2008).

Figur 4. Om svårare än normalt att finansiera företagets verksamhet, vad beror det på?

Källa: Konjunkturinstitutet. Data för samtliga företag.

En annan närliggande fråga är att banksektorn har hämmats av regelverk så att lån till nya och växande företag i begränsad utsträckning sker av banker. Den engelska forskaren Marc Cowling noterar i en analys publicerad av Tillväxtverket att banklånen till företag i Sverige har en snäv spridning av räntenivåer, vilket indikerar att riskanpassad utlåning begränsats.⁵⁴ Innovativt företagande är per definition riskabelt. Affärsänglar, venture capital och private equity-aktörer är exempel på investerare som investerar i företag med hög tillväxtförmåga och tillhörande hög risk för misslyckande. Banker kan också utvecklas som långgivare till innovativa företag, genom att ge lån med hög ränta kopplad till högre riskaffärer. För att nå dit behöver policy kring reglering och beskattning av banksektorn ses över, så att bättre villkor skapas för banker att ge lån med högre riskprofil.

⁵⁴ Cowling (2017).

Resultatet av den policymiljö som idag styr banksektorn är att en del framförallt nya och växande företag har svårt att få kapitalförsörjning via banker. Det är ett tillväxthinder som berör en betydande del av de mindre företagen runtom i Sverige. I slutet av december 2018 publicerade Svea Ekonomi resultaten av en Novus-undersökning där 19 procent av de tillfrågade företagen svarade att brist på kapital i hög eller ganska hög grad begränsade deras varu- och tjänsteutveckling. Undersökningen visar att små företag (med 5 till 9 anställda) är de som hämmas mest av brist på finansiering, samt att problemen är större utanför storstadsregioner.⁵⁵

I en studie som Företagarna publicerade under 2019 ställdes följande fråga till ett representativt urval av företagare i Sverige: ”Hur upplever du möjligheten att finansiera företagets investering(ar) med extern finansiering (kredit) de senaste tolv månaderna?” Basen för frågeställningen var företagare som gjort en investering under de senaste tolv månaderna och har behövt extern finansiering. Det visade sig att 55 procent av företagarna upplevde det som väldigt eller ganska svårt, medan resterade ansåg det vara ganska lätt eller inga problem alls. En återkommande förklaring från företagare i undersökningen som upplevde svårigheter att få kredit är att de inte kunde möta bankernas krav på säkerhet och personlig borgen. Studien visar samtidigt att företagarnas upplevelse av bemötandet från banker är tämligen positivt, samt att enbart fyra procent av företagen under de gångna tolv månaderna har bytt bank.⁵⁶ Det framträdande mönstret är att företagen och bankerna har välfungerande interaktion när väl banklån ges, men att kapitalförsörjningen inte är tillräcklig.

“

Näringspolitiken bör fokusera på hur företag genom framgångsrikt företagande bättre kan meritera sig för banklån, samt hur banker bättre kan identifiera framgångsrika företag att ge lån till. Därmed kombineras målsättningarna om att stimulera näringslivet med låg risk för finansiella kriser.

⁵⁵ Svea ekonomi (2018).

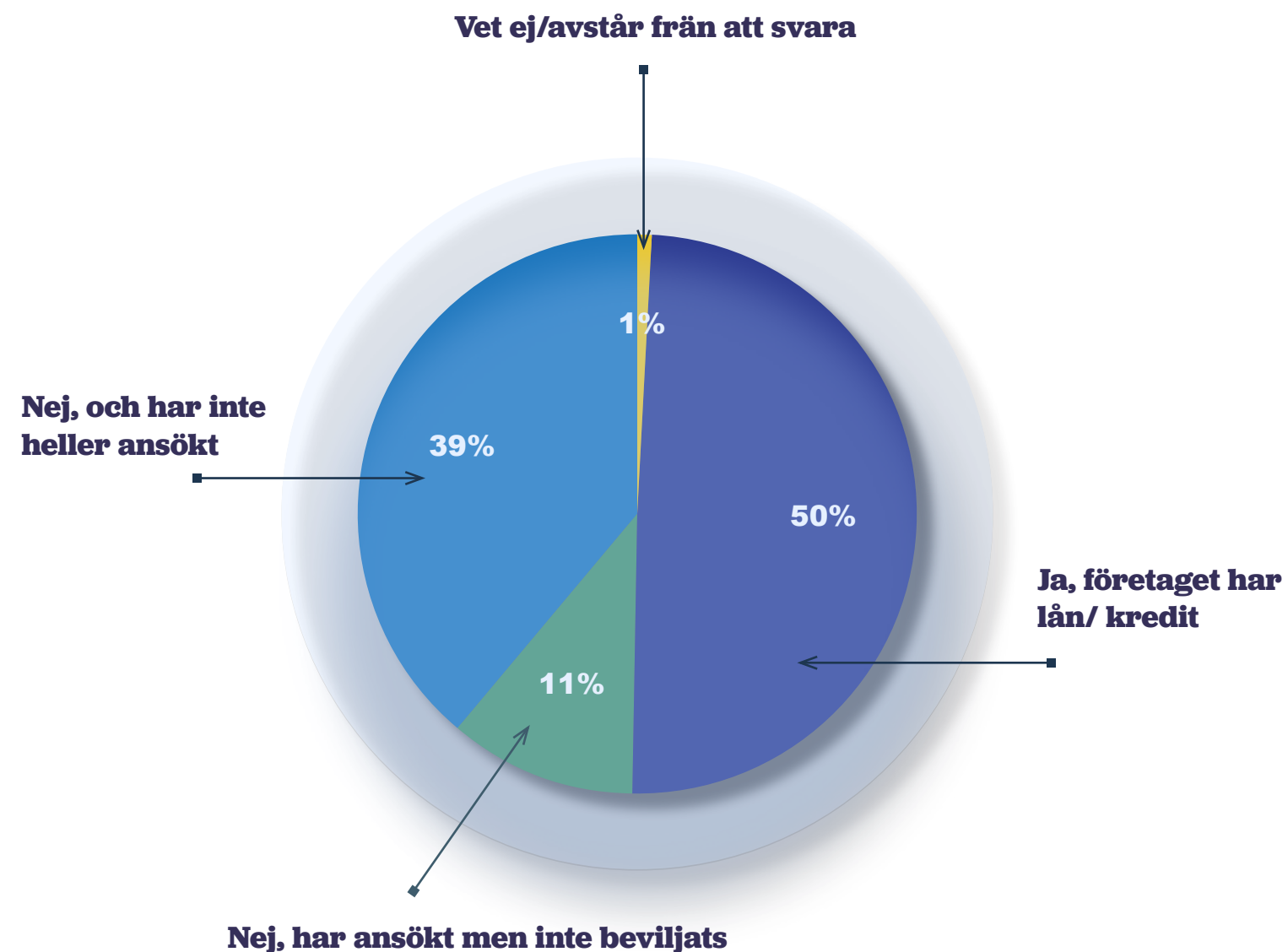
⁵⁶ Företagarna (2019).

Inför denna studie har en attitydundersökning genomförts bland medlemmarna i Småföretagarnas Riksförbund, genom att frågor skickats ut via förbundet. Småföretagarnas Riksförbund representerar drygt 30 000 företagare i Sverige, med fokus på mindre verksamheter och med omfattande geografisk spridning bland medlemsföretagen.

Enkäten skickades ut under andra halvan av juni 2020, och besvarades av 111 medlemsföretag. En majoritet på 67 procent av företagen hade drivits 11 år eller längre, medan 23 procent hade drivits mellan 5 och 10 år och resterande 10 procent hade drivits kortare än 5 år. Företagen som svarade hade en relativt typisk fördelning av antal anställda, då 42 procent hade enbart företagaren som anställd, ytterligare 37 procent hade 2-5 anställda. Ytterligare 14 procent hade 6-10 anställda och resterande 7 procent hade 11 eller fler anställda. Av företagen hade hälften, 50 procent, lån/kredit hos bank. Andelen som hade ansökt men inte beviljats lån/kredit uppgick till 11 procent, medan 39 procent angav att de inte hade lån/kredit och inte heller ansökt om detta (se figur 5). Svaren visar att en minoritet av företagen har sökt men saknat möjlighet att få lån/krediter, medan majoriteten som sökt har erhållit det.

Figur 5. Har företaget lån/kredit hos en kreditgivare?

Svar från medlemmar i Småföretagarnas Riksförbund, juni 2020

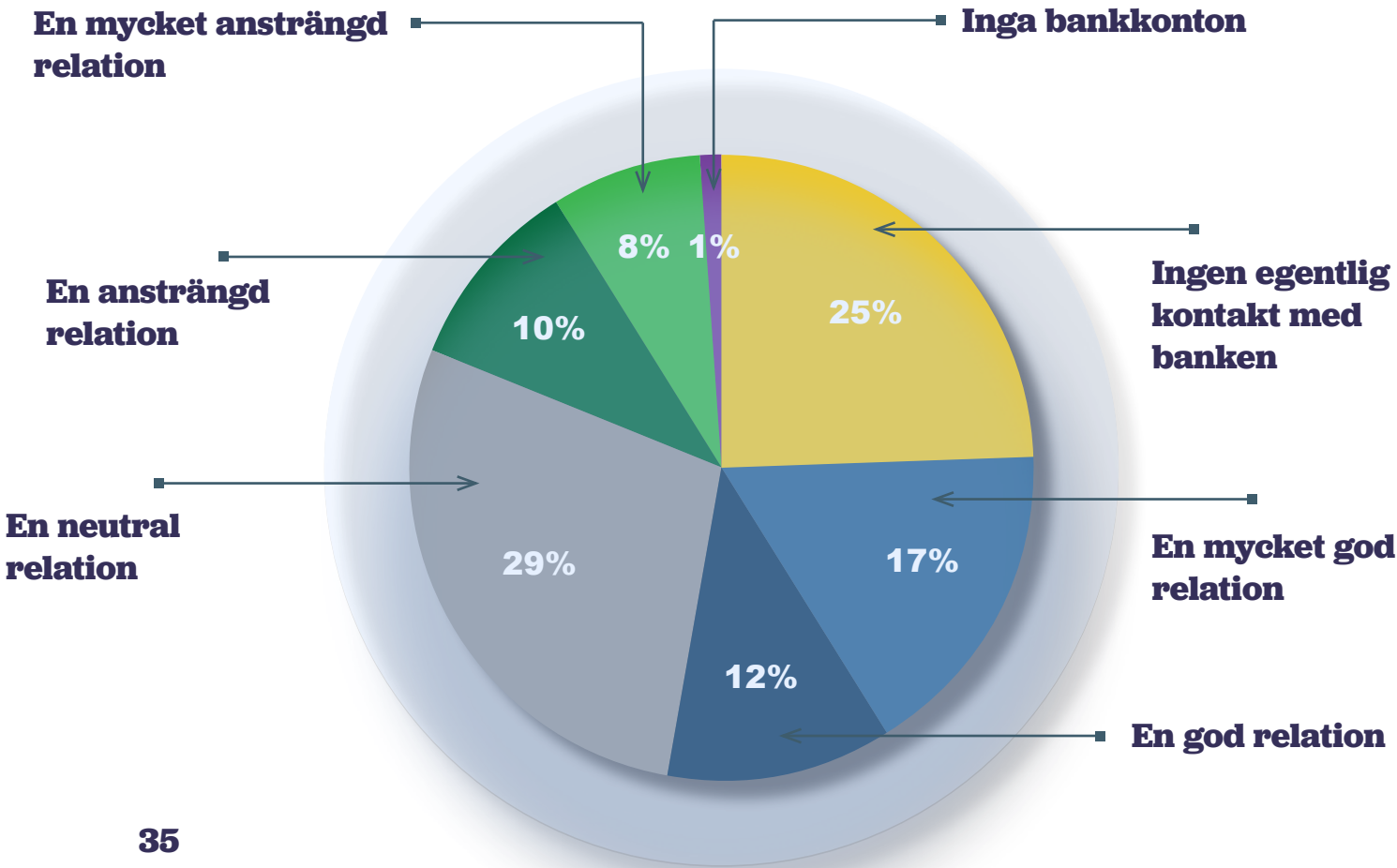

Av de svarande företagen angav 28 procent att de hade en mycket god eller god relation till den/de bank(er) som företaget har konto hos. Vilket är högre än de 18 procent som angav att de hade en ansträngd eller mycket ansträngd relation. Ytterligare 29 procent angav att de hade en neutral relation till sin bank, medan 25 procent angav att de har bankkonto men ingen egentlig kontakt med banken (figur 6).

Svaren illustrerar företagares varierande relationer till banker. I en annan fråga undersöks hur småföretagarna ser på bankens bemötande mot dem som företagskund. Det visar sig att 32 procent av företagarna anser att banken bemöter dem bra eller mycket bra, medan 37 procent däremot anser att bemötandet är dåligt eller mycket dåligt. Övriga ställer sig neutralt, eller anger att de saknar egentlig kontakt med banken (figur 7). Svaren reflekterar att det finns utrymme för förbättrade kundrelationer mellan banker och småföretagare, och reflekterar sannolikt även den stressade ekonomiska situation som företagarna befann sig under när frågorna ställdes under den pågående covid-19-pandemin som slog hårt mot småföretagare runtom i landet.

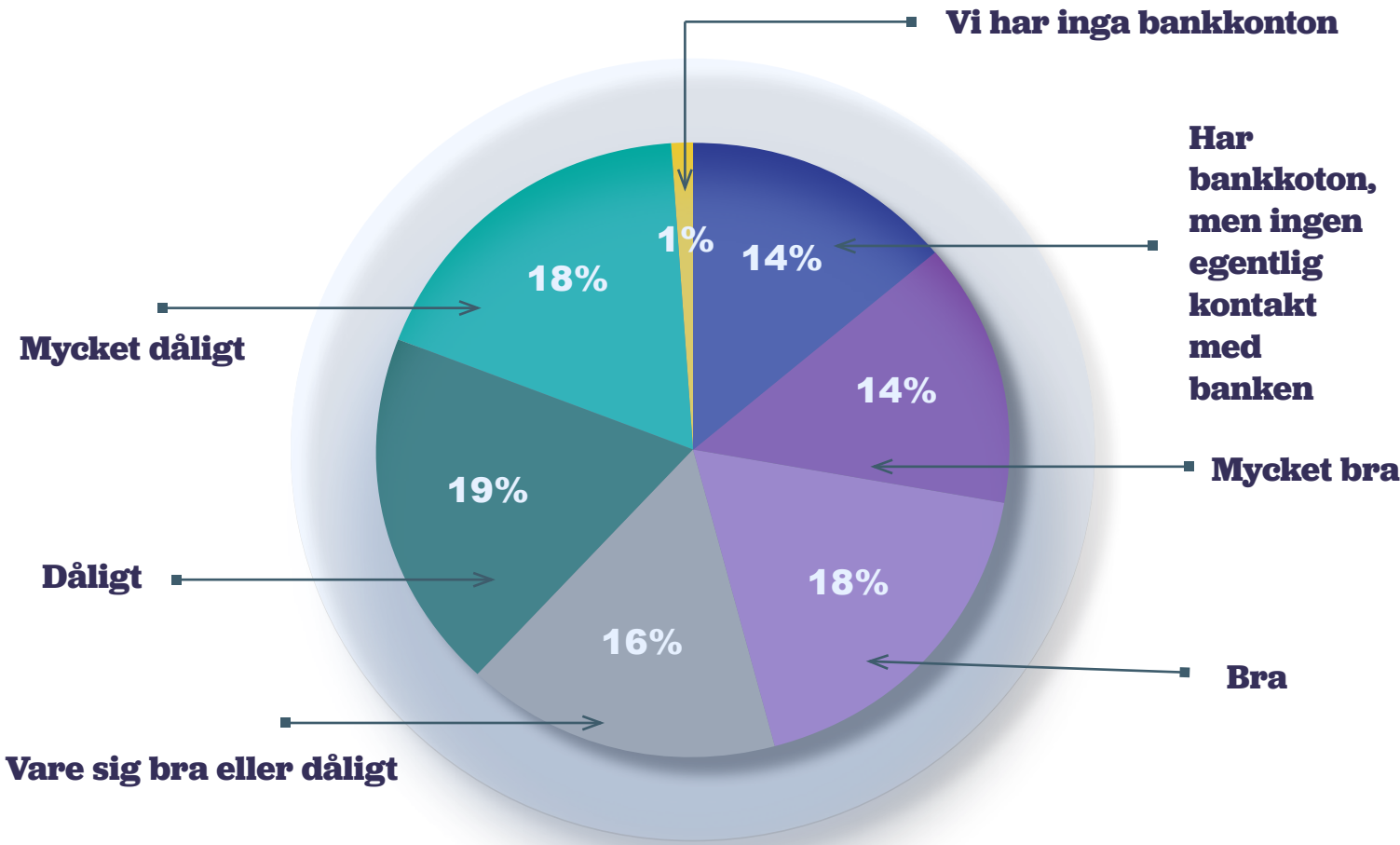
Figur 6. Vilken relation har företaget till den/de bank(er) som ni har konto hos?

Svar från medlemmar i Småföretagarnas Riksförbund, juni 2020

Figur 7. Hur ser ni på bankens bemötande med er som företagskund?

Svar från medlemmar i Småföretagarnas Riksförbund, juni 2020

Det är till sist värt att notera att Europeiska Centralbanken ställt frågor till företag i Sverige om möjligheten att få finansiering via banklån. Frågorna, som ställdes mellan september och oktober 2019, visar att drygt 18 procent av företagarna upplevde att tillgången till banklån hade förbättrats medan knappt 5 procent ansåg att det försämrats. En majoritet på 68 procent svarade att det var oförändrat, medan resterande svarade att de inte visste eller att frågan inte var applicerbart för deras verksamheter.⁵⁷ Resultaten indikerar att företagares upplevelser av möjligheten att få banklån är kopplad till konjunkturen, samt

⁵⁷ European Central Bank (2019).

att det innan covid-19 pandemin fanns en upplevelse av att tillgången till banklån för företag förbättrats i Sverige.

“

Resultaten indikerar att företagares upplevelser av möjligheten att få banklån är länkad till konjunkturen, samt att det innan covid-19 pandemin fanns en upplevelse av att tillgången till banklån för företag förbättrats i Sverige.

Banksektorns möjligheter och incitament att ge lån till små och medelstora företag behöver börja betraktas som en viktig näringspolitisk fråga. Bättre förståelse bör skapas över hur regleringar och skatter påverkar möjligheten till långivande och låntagande. Dagens näringspolitik har inte detta holistiska fokus, utan verkar å ena sidan för att ytterligare reglera och beskatta banksektorn för att minska på finansiella kriser och å andra sidan att stimulera långivande via en rad olika statliga program. Överreglering och överbeskattning av banksektorn riskerar dock drabba samhällsekonomin utan att minska finansiella risker. Statlig inblandning är dels kostsam, dels inte lika träffsäker som marknadslångivning på att identifiera företag i behov av tillväxtkapital och med förmåga att betala tillbaka banklån. En mekanism för att bättre anpassa näringspolitiken är att Sverige slutar överimplementera internationella regelverk kring reglering av banker, samt av andra institutionella finansiärer.

Stärkta möjligheter till kapitalförsörjning av företagare

Den ekonomiska tillväxten i Sverige fokuseras alltmer till storstadsregioner, medan de glesbefolkade kommuner som utgör merparten av Sveriges yta faller efter i utvecklingen. Ett av flera upplevda tillväxthinder bland företagare i glesbefolkade delar av Sverige är svårigheten att samla kapital till expansion. Myndigheten Tillväxtanalys verkar för att studera kapitalförsörjningen för investeringsmogna företag i glesbefolkade delar av landet. En aktuell studie av myndigheten baseras på djupintervjuer med 49 aktörer med betydelse för det finansiella systemet, inklusive representanter för regionförbund, medlemsorganisationer för företag, kommuners näringslivskontor, handelskammare, banker och riskkapitalister. Intervjuerna bekräftar att tillgången till kapital upplevs vara bättre i storstäder samt tätorter och sämre i landsbygdskommuner.⁵⁸

Forskaren Mikaela Backman har studerat vad som utgör tillväxthinder i mindre tätbefolkade delar av Sverige. Hennes forskning visar att utvecklingen av företagande följer faktorer som den lokala marknadens köpkraft samt den lokala koncentrationen av högutbildade. Tillgång till lokala bankkontor korrelerar med en högre nivå av lokalt nyföretagande.⁵⁹ De glesbefolkade kommunerna, framförallt de som inte är turismkommuner, har en kombination av svagare inhemsk marknad, låga koncentrationer av humankapital samt sämre tillgång till lokala banker. Att dessa tillväxthämmande faktorer korrelerar kommer inte som en överraskning. I kommuner med svag tillväxt och begränsad befolkning finns mindre efterfrågan på banklån från bärkraftiga företag, vilket marknaden har anpassat sig till.

⁵⁸ Tillväxtanalys (2019a).

⁵⁹ Backman (2013, 2015).

I glesbefolkade delar av Sverige drivs många företag med längre avstånd till närmaste bankkontor, vilket försvårar relationsbyggande mellan företagskunder och banken. Informationsproblem hämmar identifiering av kreditvärdiga företag, och därför kan ökad informationsdelning vara nyckeln till ökad utlåning även i de fall där geografiska avstånd existerar.

En central roll som banker fyller i samhällsekonomin är att genomföra kreditprövningar, för att identifiera kreditvärdiga företag som söker lån. Kunskap om företagens aktiviteter, finansiella status, strategier, kundrelationer, interna dynamik, relation med myndigheter med mera krävs för att banker ska kunna identifiera dem som kreditvärdiga eller inte. I glesbefolkade delar av Sverige drivs många företag med längre avstånd till närmaste bankkontor, vilket försvårar relationsbyggande mellan företagskunder och banken.⁶⁰ Samtidigt är banktjänster alltmer digitala, och interaktionen med banktjänstepersoner sker framförallt via e-post, telefonsamtal och andra former av distanskommunikation. Längre transportavstånd till bankkontor för fysiska möten är tidskrävande, men då dessa möten inte sker frekvent är denna faktor inte avgörande. Grundproblemet är att framgångsföretag fokuserats starkt till tätorter, medan glesbebyggda delar av Sverige gradvis halkat efter.

En närliggande samhällsutmaning är att företagare med utländsk härkomst (födda utomlands eller födda i Sverige av två föräldrar födda utomlands) i större utsträckning än andra företagare upplever kapitalförsörjning som ett tillväxthinder. Enligt Tillväxtverkets senaste undersökning av småföretags tillväxthinder, med data från 2017, identifierar 16,4 procent av företagare med utländsk härkomst att

begränsad tillgång till lån och krediter utgjorde ett stort hinder för tillväxt. Andelen som anger samma bland företagare med svensk bakgrund är 10,5 procent.⁶¹ Detta reflekterar bland annat att företagare med utländsk härkomst i genomsnitt har sämre ekonomiska villkor samt mindre tillgångar som kan lämnas som säkerhet.⁶²

Kreditvärdiga företag som söker lånefinansiering och banker som vill investera kapital i form av lånefinansiering tjänar båda på att ingå affärer. Det som hindrar affärerna är dels asymmetrisk information (banker har inte perfekt information om sina kundföretag) och dels riskhantering. Banker måste ta hänsyn till högre risk, eftersom långivning till företag med svagare möjlighet att betala tillbaka lånen drabbar bankerna negativt samt ökar risken för finansiella kriser. Responsen till högre risk behöver dock inte vara att lån inte godkänns, utan kan också baseras på att räntan anpassas till risknivån. En tidigare citerad studie av Tillväxtverket, genomförd av den engelska forskaren Marc Cowling, noterar att banklån till företag i Sverige har en snäv spridning av räntenivåer, vilket indikerar att riskanpassad utlåning begränsats.⁶³ En fråga som behöver studeras närmare är vilka policyreformer som ökar möjligheten för banker att ge företagslån med högre riskprofil. Det är också viktigt att notera att förslag på ökad beskattning av banksektorn kommer leda till högre kostnader för lån. När kostnaden för lån stiger på grund av ökad beskattning påverkas företag som har banklån i allmänhet, av att de behöver betala högre räntor. Dessutom kommer en del företag som annars hade beviljats lån att inte längre beviljas det. De existerande problemen för företag i glesbefolkade delar av Sverige samt företag drivna av personer med utländsk härkomst att få banklån kan därmed förväntas förvärras av ökad beskattning av bankerna.

⁶¹ Tillväxtverket.

⁶² Tillväxtverket (2014).

⁶³ Cowling (2017).

En policyförändring som bör studeras är hur statliga insatser för kreditgivning i större utsträckning kan ske via privata banker. I Sverige existerar en rad olika statliga program för kapitalförsörjning till företag i glesbefolkade delar av landet, sociala företag, nya företag samt företag drivna av personer med utländsk bakgrund. De statliga programmen dras ofta med svårigheter. Forskarna Patrik Tingvall, Erik Engberg samt Daniel Halvarsson finner till exempel att medan ett grundläggande motiv till statlig intervention på riskkapitalmarknaden är att tillföra kapital i de tidigaste faserna av företagens utveckling, så riktas inte statliga venture capital (VC) satsningar mer mot de tidigaste faserna än privata investeringar. De statliga investeringarna har även en något svagare tillväxteffekt.⁶⁴ Tidigare har Roger Svensson undersökt, med hjälp av en patentdatabas, utfallet av statlig såddfinansiering som ges till företag och uppfinnare. Det visar sig att finansieringen ställer mjuka villkor, på så vis att låntagaren ges få incitament att fortsätta med kommersialisering. Patent med statlig såddfinansiering visar sig ha låg sannolikhet att kommersialiseras eller förnyas, och har dessutom ett dåligt vinstutfall.⁶⁵

I en rapport har Tillväxtanalys kartlagt och analyserat den statliga låneverksamheten i Sverige, Danmark, Israel, Kanada och Tyskland. Studien noterar att den statliga låneverksamheten i Sverige utmärker sig på två sätt, dels genom att lånegarantier som är vanliga i omvärlden används i begränsad utsträckning i Sverige, dels genom att stödadministration uteslutande bedrivs genom helstatliga organisationer och inte med hjälp av privata företag.⁶⁶

⁶⁴ Tingvall, Engberg och Halvarsson (2017).

⁶⁵ Svensson (2006).

⁶⁶ Tillväxtanalys (2018).

Med bakgrund av att de statliga programmen ofta dras med svårigheter, och att banker överlag har bättre kännedom om kloka investeringar, finns skäl att studera hur målsättningar om ökad kapitalförsörjning tydligare kan länkas till banksektorn också i Sverige. Till exempel kan statliga lånegarantier i likhet med omvärlden kopplas till banker som ger lån till företag i glesbefolkade delar av Sverige.”

Den politik som förs i Sverige baseras på att bankers utlåning till företag försvåras av skatter och regelverk, samtidigt som finansiering främjas via statliga program. Enkelt uttryckt har utlåning till företag med högre riskprofil förstatligats. Med bakgrund av att de statliga programmen ofta dras med svårigheter, och att banker överlag har bättre kännedom om kloka investeringar, finns skäl att studera hur målsättningar om ökad kapitalförsörjning tydligare kan länkas till banksektorn också i Sverige. Till exempel kan statliga lånegarantier i likhet med omvärlden kopplas till banker som ger lån till företag i glesbefolkade delar av Sverige.

Banksektorn en styrka för svensk samhällsekonomi, men överreglerad

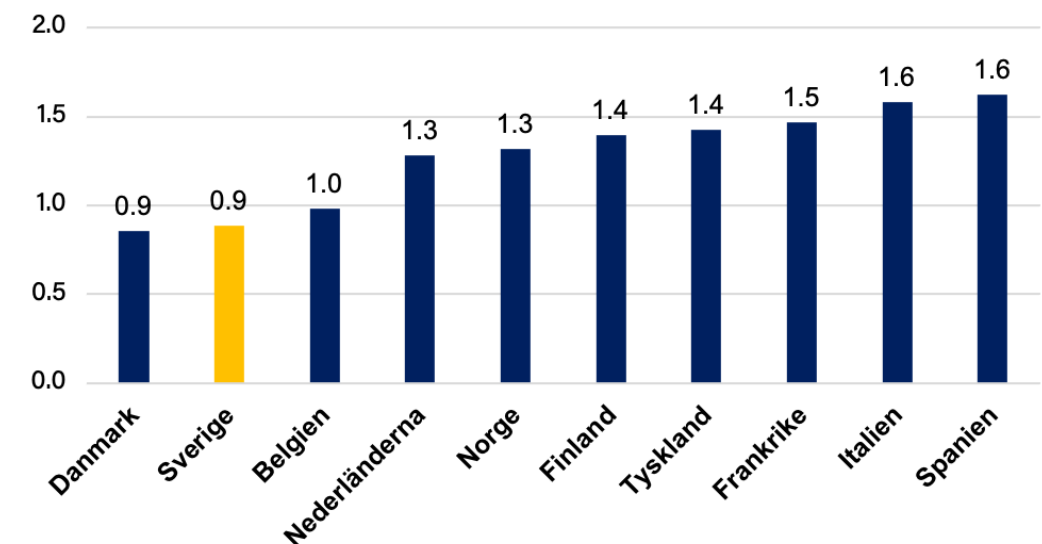
Redan när banksektorn etablerade sig i Stockholm under i andra halvan av 1600-talet kom Sverige att utmärka sig genom framväxten av ett modernt bankväsende, som inspirerade till banksektorns utveckling i övriga Europa. Den svenska banksektorn har fortsatt att ligga i internationell framkant, genom att driva på organisatoriska och teknologiska förändringar, bland annat övergång till hög nivå av digitalisering.⁶⁷ Idag har Sverige kostnadseffektiva banker. Figur 8 visar en jämförelse av banksektorns driftkostnader i Sverige och nio andra rika europeiska länder. Driftkostnaden för den svenska banksektorn uppgår till enbart 0,9 procent av de totala tillgångarna per år. Vid sidan av Danmark, där bankerna har samma driftkostnad, har Sverige lägst kostnadsnivå i jämförelsen. I Norge och Finland är nivån på driftkostnaderna, som jämförelse, 1,3 respektive 1,4 procent.

“

De låga driftkostnaderna i Sverige förs vidare till kunderna, vilket leder till att utlåningsmarginalen är bland de lägsta i Europa. Låg utlåningsmarginal innebär att företag och hushåll som lånar från bankerna får en lägre räntekostnad i Sverige. Kostnaden för näringslivets tillväxtkapital minskas därmed av banksektorns effektiva administration relativt övriga Europa.

⁶⁷ Appelqvist (2005) analyserar i sin avhandling djupgående de tekniska och organisatoriska förändringar som skedde i svensk banksektor under åren 1975 till 2003. Redan då utmärkte sig svenska banker som föregångare i att förlita sig på digitala verktyg för att skapa strömlinjeformad verksamhet.

Figur 8. Bankernas driftkostnader är ovanligt låga i Sverige

Källa: Copenhagen Economics (2019). Avser driftkostnader, för året 2017, som andel av bankernas tillgångar.

Studien *Konkurrensen i den svenska banksektorn*, som togs fram av Copenhagen Economics 2019 på beställning av Svenska Bankföreningen, finner att de låga driftkostnaderna i Sverige förs vidare till kunderna, vilket leder till att utlåningsmarginalen (skillnaden mellan utlåningsräntan och upplåningskostnaderna) är bland de lägsta i Europa.⁶⁸ Låg utlåningsmarginal innebär att företag och hushåll som lånar från bankerna får en lägre räntekostnad i Sverige. Kostnaden för näringslivets tillväxtkapital minskas därmed av banksektorns effektiva administration relativt övriga Europa. I jämförelse med andra europeiska länder är de svenska bankerna dessutom stabila och välkapitaliserade. Stresstester, simulationer kring hur banker klarar sig vid kraftiga fall i BNP, tillgångs- och bostadspriser samt stigande arbetslöshet, visar att de svenska bankerna vid även efter en kris skulle tillhöra de mest stabila i Europa.⁶⁹ Vid sidan av bland de lägsta

⁶⁸ Copenhagen Economist (2019).

⁶⁹ Svenska Bankföreningen (2018).

driftkostnaderna i EU har Sverige även en dynamisk kreditmarknad samt en process där digitaliseringen ökar konkurrensen på marknaden för finansiella lån.⁷⁰

Europeiska investeringsfonden EIF publicerar ett index över småföretagens tillgång till lånefinansiering i olika länder. Det senaste utgåvan av indexet publicerades år 2019 med data från föregående år. Indexet tar hänsyn till olika indikatorer på småföretagens tillgång till lån samt de lånevillkor som ges, investeringsvolymen i form av banklån och riskkapital, tillgång på finansiella tjänster, enkätsvar från småföretag samt andra mått relaterade till finanssektorn och den övergripande ekonomiska utvecklingen. I indexet rankas Sverige högst bland de 28 EU-medlemsstaterna sett till småföretagens möjligheter till finansiering. Sverige följs av Tyskland, Finland, Slovenien, Belgien och Storbritannien på ledande plats. Mera detaljerad insyn visar att Sverige rankas högst bland EU-länderna sett till riskkapital men på 11:e plats sett till lånefinansiering.⁷¹ Detta är i linje med tillståndet i svensk ekonomi, där private equity-sektorn starkt bidrar till företagets finansiering, medan banksektorn å ena sidan är effektiv och ger förmånliga lån, men i begränsad utsträckning ger högrisklån.

I slutet av 2017 kom det internationella samarbetsorganet Baselkommittén överens om de sista beståndsdelarna i ett internationellt bankregelverk för kapitaltäckning, ofta kallat Basel IV. Detta är en vidareutveckling av Basel III-regelverken, som slutligen håller på att implementeras i Sverige och andra delar av världen. Förslaget kan dock implementeras på olika sätt och i Sveriges fall styrs implementeringen i hög utsträckning av EU:s reglering. Ambitionen med regelverket är att banker med hög risk ska hålla mycket kapital och banker med låg risk hålla mindre kapital. Istället riskerar nu EU-kommissionens väntade förslag till implementering leda till att välkapitaliserade banker som tar låga risker drabbas tyngre av nya krav på bankers kapi-

⁷⁰ Copenhagen Economics (2019).

⁷¹ European Investment Fund (2019c).

tal än banker med hög risk. Förklaringen till att svenska banker kan komma att tvingas till att hålla väsentligt mer kapital är på grund av ett schablonkrav på kapitaltäckning, ett så kallat ”golv”, som inte tar hänsyn till låga risker i utlåningen. Exempelvis kommer ett svenskt företagslån, förenklat uttryckt, att behandlas som lika riskfyllt som ett indiskt eller mexikanskt. I Sverige kan därför kapitalkraven öka med 30 procent enligt Finansinspektionen, medan grekiska bankers kapitalkrav endast ökar med 4 procent.⁷²

Bankerna kan tvingas lösa de ökade kapitalkraven på olika sätt: antingen skär de ner på utlåningen till främst företag och/eller så tvingas de vältra över kostnaderna på kunderna. En ny rapport visar att de ökade kraven kan förväntas leda till att svenska bankkunders årliga kostnader ökar med omkring 30 miljarder kronor, motsvarande mer än en femtedel av de samlade intäkterna till statskassan via bolagsskatten.⁷³

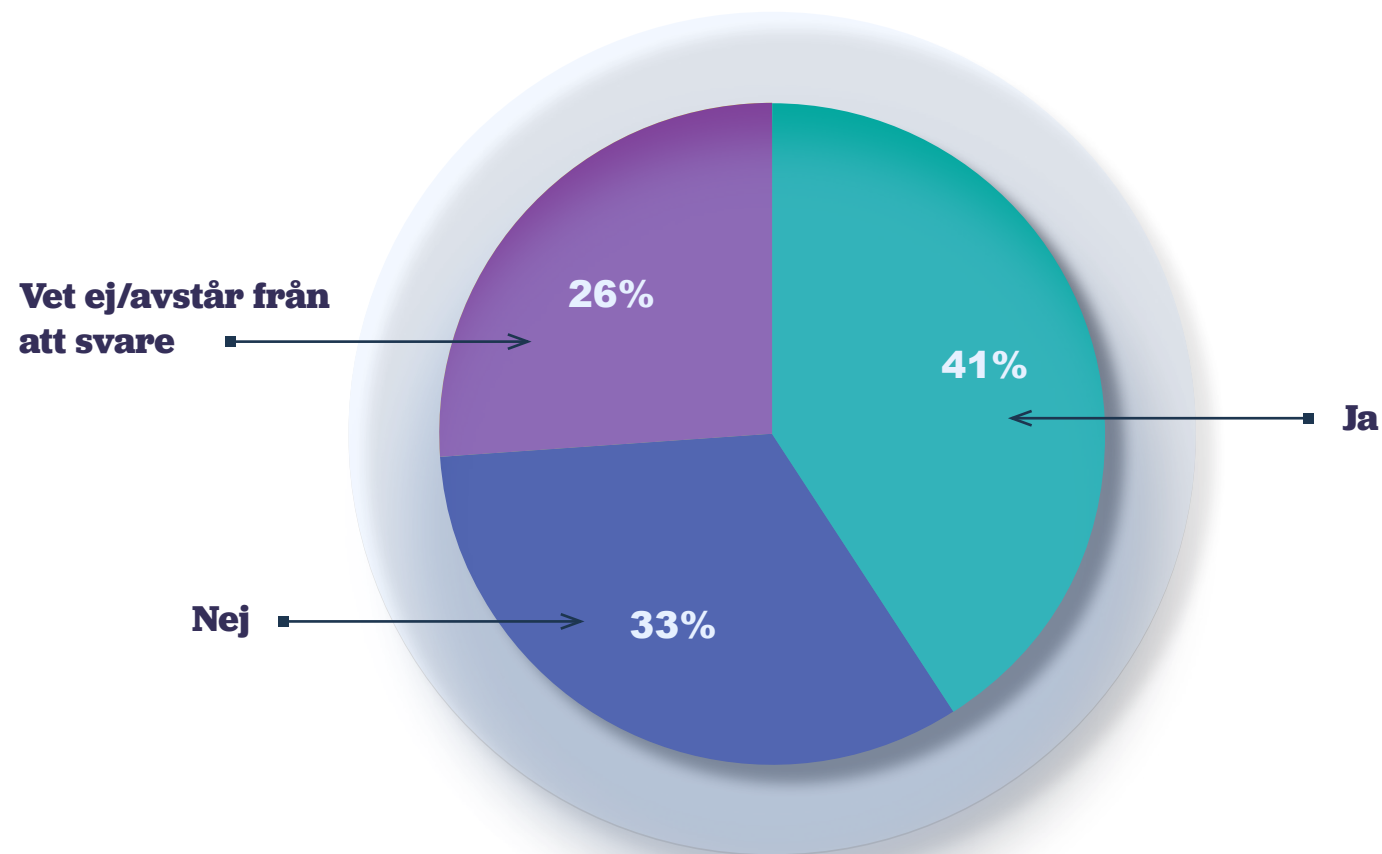
Det faktum att detaljregleringen av den svenska kreditmarknaden håller på att påtagligt stärkas, i ett läge där finanssektorn redan är stabil och höga kapitaltäckningskrav redan leder till att utlåning till näringslivet försvåras, är problematiskt. Det finns skäl för ett helhetsperspektiv där finanssektorns risker och regelverk inte analyseras i ett vakuum, utan med hänsyn till att belåning till näringslivet behöver stärkas för att nå samhällsekonomiska målsättningar. Det är inte hållbart att politiken å ena sidan reglerar finanssektorn allt hårdare och å andra sidan verkar för att öka kapitaltillförseln genom statlig inblandning. Samhällsekonomin tjänar på ett holistiskt perspektiv, där reglering utformas med insikter om den svenska banksektorns styrka och utifrån fördelen med att stärka interaktionen mellan banker och växande företag i behov av lånefinansiering.

⁷² Finansinspektionen (2019).

⁷³ Copenhagen Economics (2020).

Figur 10. Om bankerna hade större frihet från regleringar, bedömer ni att deras benägenhet att låna ut till små/medelstora företag skulle öka?

Svar från medlemmar i Småföretagarnas Riksförbund, juni 2020

I den tidigare citerade studien av Företagarna svarar företag i Sverige på vad som är de största hindren i allmänhet för utlåning. Av de företag som har sökt extern finansiering och upplevt problem med det svarar en majoritet på 59 procent att ”höga krav på säkerhet (t.ex. personlig borgen)” utgör ett centralt hinder. Detta är också det främsta problemet som respondenterna lyfter fram.⁷⁴ I opinionsundersökningen med medlemmar i Småföretagarnas Riksförbund, som genomfördes under covid-19-pandemin inför denna studie, ställdes en fråga

⁷⁴ Företagarna (2019).

om huruvida företagen bedömde att bankernas benägenhet att låna ut till små/medelstora företag skulle öka om bankerna hade större frihet från regleringar. Som visas i figur 10 svarade en tredjedel av företagen ja på denna fråga, medan en fjärdedel svarade nej och övriga inte visste eller avstod från att svara.

Ett holistiskt perspektiv krävs där förenklade regelverk kombineras med bättre villkor för banksektorn att finansiera företagens expansion runtom i landet, samtidigt som målsättningar om finansiell stabilitet nås. För att nå dit krävs att båda frågorna studeras i samma kontext, med förståelse för de negativa effekterna av överreglering.

Att stimulera ökad utlåning från banker till näringslivet genom regel-förenklingar för banksektorn är inte enkelt, utan en process som kräver expertis om Sveriges existerande regelverk och anpassning till de nya Basel-reglerna, kombinerat med förståelsen att överreglering av banker utgör ett reellt problem för näringslivets kapitalförsörjning. Ett holistiskt perspektiv krävs där förenklade regelverk kombineras med bättre villkor för banksektorn att finansiera företagens expansion runtom i landet, samtidigt som målsättningar om finansiell stabilitet nås. För att nå dit krävs att båda frågorna studeras i samma kontext, med förståelse för de negativa effekterna av överreglering. Analysen behöver baseras på shared-value-perspektiv, som utgår ifrån att hitta överlappningen mellan samhällsekonomiska målsättningar (om minskade finansiella risker samt ökade möjligheter till utlåning), banksektorns intresse av att växa, samt den svenska banksektorns unika styrkor med att erbjuda förmånliga lån tack vare låga driftkostnader. Tyvärr sker dagens reformarbete utan denna form av konstruktiva analys, vilket leder till att banksektorn å enda sidan riskerar att överregleras ytterligare samtidigt som företagens finansieringsproblem kan komma att förvärras. Det är inte en rimlig situation, framförallt

inte när många fintech-bolag med flexibel inriktning utmanar traditionella banker. Fintech-bolag som har nya och bättre lösningar bidrar till en förbättring av marknaden. Om fintech-bolag däremot tar över verksamhet från bankerna på grund av regelarbitrage (bankerna regleras hårdare än fintech-bolagen) är det en problematisk regleringssituation som behöver åtgärdas.

Reformvägar till bättre interaktion mellan banker och växande företag

Ekonomisk forskning, som via avancerad metodik identifierar orsakssamband, visar att banksektorn spelar en avgörande roll för den ekonomiska tillväxten.⁷⁵ Förutom tillgången till krediter är höga kostnader för krediter tillväxthämmande.⁷⁶ Den svenska banksektorn, som genom hög nivå av digitalisering håller nere driftkostnaderna, så att skillnaden mellan inlånings- och utlåningsräntor hålls på en låg nivå jämfört med i andra utvecklade ekonomier, utgör därmed en styrka för samhällsekonomin. Utmaningen är att via konstruktiva reformer underlätta för banker att ge lån till företag, inklusive lån med högre risknivå.

Isabel Schnabel och Christian Seckinger lyfter fram i en studie publicerad 2019 att ett samband finns i EU-länderna mellan förekomsten av utländska banker och den ekonomiska tillväxten. Författarna drar slutsatsen att en återintegrering av den europeiska banksektorn är ett viktigt byggblock i tillväxtförutsättningarna för EU-länderna.⁷⁷ Kriser för svenska banker utomlands gör att diskussionen om den svenska banksektorns europeiska framtid idag inte aktualiseras, men på längre sikt finns omfattande samhällsekonomisk potential för Sverige att växa genom export av banktjänster till övriga Europa. Trots allt sätter politiken sina förhoppningar på de svenska fintech-företagens framväxt, som verkar på samma marknad som bankerna, och det som utmärker Sverige är effektivitet och innovationsstyrka i såväl bank som fintech-sektorn.

⁷⁵ Se till exempel Levine (2005), Nyasha. & Odhiambo (2015) samt Fufa & Kim (2018).

⁷⁶ Rostamkalaei & Freel (2016).

⁷⁷ Schnabel & Seckinger (2019).

Sverige behöver sammanfattningsvis ett näringspolitiskt perspektivskifte där banksektorns styrka åter identifieras som en konkurrensfördel för näringslivet. Fokus bör ligga på hur interaktionen mellan näringslivet och banksektorn kan främjas, så att tillväxt och jobbskapande stimuleras. Fyra konkreta reformförslag är:

1. Att regeringen backar från förslaget om bankskatt, samt tillsammans med ledande oppositionspartier ger löfte om att liknande skatter framöver inte kommer att införas.

Det är en myt att bankerna har övervinster som behöver mötas genom högre skatter. I själva verket är bankernas vinster som andel av eget kapital i linje med det övriga näringslivet.⁷⁸ En särskild bankskatt kan dels väntas leda till minskad utlåning till nya och växande företag, dels att fler banker i likhet med Nordea kan komma att lämna Sverige. Det saknas konkret argumentation från regeringen, baserad på datadriven analys, kring genom vilka mekanismer en bankskatt skulle komma att stärka samhällsekonomin. Förslaget tycks huvudsakligen vara baserat på populistiskt angrepp på banksektorn och bör därmed förkastas.

2. Att den statliga låneverksamheten till bland annat företag i glesbebyggda delar av Sverige reformeras, så att fokus liksom i omvärlden läggs på statliga lånegarantier som underlättar för privata banker att stå för utlåningen.

Denna form av långivande kan leda till bättre förutsättningar för små och växande företag att lyckas med finansieringen, samtidigt som hushållning med skattepengar kan främjas genom högre effektivitet och bättre målstyrning. Erfarenheten visar att offentliga lånegarantier kombi-

⁷⁸ En analys i Bankfokus (2018) visar att de fyra svenska storbankerna på OMX30 index hade en avkastning på eget kapital på 11,0 procent, något lägre för övriga storföretag i indexet som i genomsnitt hade 12,6 procent avkastning.

nerat med utlåning via banker är en fungerande metod för att stärka små och växande företags tillväxtvillkor.⁷⁹ Studien *Systeminnovation för en hållbar framtid*, som innovationsmyndigheten Vinnova publicerade år 2019 med underlag och förslag till regeringens forskningsproposition, lyfter fram detta perspektiv. I studien står: *”Ett alternativ vore att i högre utsträckning tillhandahålla statliga garantier så att affärsbankerna kan träda in och erbjuda lån även då sedvanlig säkerhet saknas. Detta görs på europeisk nivå till exempel genom de instrument som finansieras av EU:s forsknings- och innovationsprogram och implementeras av europeiska investeringsfonden. Svenska aktörer som Almi företagspartner, Norrlandsfonden och Svensk Exportkredit nyttjar i dag dessa garantier.”*⁸⁰ Kombinationen av statliga lånegarantier och banklån används framgångsrikt i andra utvecklade länder och förtjänar att appliceras även i Sverige. Exportkreditnämnden (EKN) arbetar redan idag med att försäkra svenska exportföretag och deras banker mot risken att inte få betalt i samband med internationella affärer. Under den pågående covid-19-krisen har EKN höjt täckningsgraden till 80 procent, så att banken enbart behöver ta 20 procent av risken.⁸¹ Det statliga företaget ALMI, som verkar med finansiering och rådgivning till företag som har behov av lån, står ofta för en del av långivningen medan resten kommer från privata banker. De regionala saminvesteringsfonderna verkar som

⁷⁹ European Investment Fund noterar i en studie (2019a) från att statliga lånegarantier, under EU-programmen MAP och CIP, tycks ha haft en positiv effekt på småföretagens utveckling i Italien, Beneluxländerna och de nordiska länderna under perioden 2002 till 2016. I en efterföljande studie från European Investment Fund (2019b) kartläggs 360 000 garanterade lån under perioden 2002 till 2016 i Europa, baserad på EU:s kredit garantier. Studien omfattar cirka 60 procent av samtliga lån som har givits ut inom ramen för projektet, och finner en positiv effekt på företagets tillgångar, andelen immateriella tillgångar, försäljningar, sysselsättning samt minskad risk för betalningsinställelse.

⁸⁰ Vinnova (2019), s. 30.

⁸¹ EKN (2020).

regel också med att i samverkan med privata aktörer, banker eller andra privata källor till riskkapital, att investera i små och medelstora företag. Den roll som privata banker redan spelar för långivning till glesbefolkade regioner tjänar på att framöver stärkas. Det kan ske genom att EKN, ALMI och de regionala saminvesteringsfonderna fortsätter driva på samverkan med bankerna.

3. Att Basel III-regelverken implementeras på ett balanserat sätt, till skillnad mot den aviserade implementeringen där välkapitaliserade svenska banker straffas.

EU-kommissionens kommande förslag till implementering kan förväntas leda till att välkapitaliserade banker som tar låga risker drabbas tyngre av nya krav på bankers kapital än banker med hög risk. Regeringen och de svenska EU-parlamentarikerna bör lyfta det uppseendeväckande att svenska banker riskerar tillhöra de som drabbas hårdast i hela EU just på grund av att de har de lägsta riskerna i sin utlåning. Det finns starka skäl för att implementera kapitalgolvet i EU på ett sådant sätt att det för flertalet banker blir en ”back-stop” och inte ett bindande krav. Det kan ske utan att stå i strid med Baselöverenskommelsen. Vid EU-implementeringen bör riskvikterna i schablonmetoden för bland annat företagslån kalibreras på ett sätt som bättre präglar förhållandena i EU. Det är till exempel inte rimligt att en betydande del av alla företag får en enhetlig riskvikt på 100 procent när dessa företag i praktiken är väldigt olika i riskhänseende.

4. Att Finansinspektionens ser över nya bindande regler om kreditriskhantering, vilka allvarligt kan försvåra och fördyra processen för små och medelstora företag att söka om lån.

En god kreditriskhantering bidrar till att banker, kreditinstitut och värdepappersbolag blir mer motståndskraftiga. Men Finansinspektionen som tidigare hade allmänna råd om kreditriskhantering, har skiftat mot bindande regler i form av föreskrifter.

De gällande allmänna råden samt de föreslagna föreskrifterna innehåller regler om hur banker ska identifiera, mäta, internt rapportera, styra och ha kontroll över sina kreditrisker, samt hur de ska utföra kreditprövningar. Som Näringslivets Regelnämnd (NNR) lyft fram kommer fler och mera detaljerade bindande regler innebära ökad administration och ökade kostnader både för bankerna och deras företagskunder. NNR förklarar att detta kan förväntas slå hårt mot de mindre företagen: *”Små och medelstora företag har mindre möjligheter än stora företag att ta fram de underlag för kreditriskbedömning som bankerna behöver enligt regelverket. Bankerna kan därför behöva kräva ytterligare och mer utförliga underlag av dessa företag. Detta medför ökade administrativa kostnader för små och medelstora företag och kan leda till minskade möjligheter att hitta finansiering. Detta kan i sin tur leda till försvårad kreditgivning och få negativa effekter för tillväxten.”*⁸² Det finns därmed goda skäl att se över reglerna, och möjligtvis återvända till att ge allmänna råd snarare än bindande regelverk.

82 NNR (2018), s. 3.

Referenser

Adams, M., J. Andersson, L.F. Andersson & M. Lindmark (2009). "Commercial banking, insurance and economic growth in Sweden between 1830 and 1998", Accounting, Business & Financial History, 19;1:21-38.

Allen, F. & G. Gale (1995). "A welfare comparison of German and US financial systems", European Economic Review, 39;2:179-209.

Appelqvist, J. (2005). "Informationsteknik och organisatorisk förändring - Teknik, organisation och produktivitet i svensk banksektor 1975-2003". Avhandling vid Ekonomisk-historiska institutionen i Lunds Universitet,

Backman, M. (2013). "Regions, Human Capital and New Firm Formation". Avhandling vid Jönköping International Business School i Jönköpings Universitet.

Backman M, (2015), "Banks and new firm formation", Journal of Small Business and Enterprise Development, 22;4:734-761

Bankfokus (2018). "Jämförelse av bankvinster 2017", nr 2018.

Boksjö, A., & M. Lönnborg-Andersson (1994). "Svenska finanskriser: orsaker, förlopp, åtgärder och konsekvenser", Uppsala Papers in Financial History, Ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala Universitet.

Bornefalk, A. (2014). "Kapital på krita? En ESO-rapport om företagens finansiering", Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2014:4, Regeringskansliet, Finansdepartementet.

Bruns, V., & M. Fletcher (2008). "Banks' risk assessment of Swedish SMEs", Venture Capital, 10;2:171-194.

Copenhagen Economics (2019). "Konkurrensen i den svenska banksektorn - Sammanfattning". Rapporten togs fram på beställning av Svenska Bankföreningen.

Copenhagen Economics (2020). "Impact of the final Basel III framework in Sweden". Rapporten togs fram på beställning av Svenska Bankföreningen.

Cowling, M. (2017). "Kreditgarantisystem - vad är det och vilken funktion fyller det?", i "Perspektiv på kapitalförsörjning - En antologi om företagens finansiering och statens roll", Tillväxtanalys.

Edvinsson, R. (red.), T. Jacobson & D. Waldenström (2018). "Sveriges Riksbank and the History of Central Banking", Cambridge University Press.

EKN (2020), Exportkreditnämnden, "Rörelsekreditgaranti för SME",

<https://www.ekn.se/garantier/banker/rorelsekreditgaranti-sme/>

European Investment Fund (2019a). "Econometric study on the impact of EU loan guarantee financial instruments on growth and jobs of SMEs", working paper 2019/54.

European Investment Fund (2019b). "The real effects of EU loan guarantee schemes for SMEs: A pan-European assessment", working paper 2019/56.

European Investment Fond (2019c). "The EIF SME Access to Finance Index June 2019 update", working paper 2019/58.

European Central Bank (2019). "Survey on the access to finance of enterprises, September -October 2019 (wave 21)".

Europeiska Kommissionen (2019a). "SME access to finance conditions 2019 SAFE results - European Union."

Europeiska Kommissionen (2019b). "SME Envoys Finance - SME access to finance situation in EU Member States Final Report 2019".

Eurostat. Real labour productivity per person employed - annual data.

Federal Reserve Banks of Atlanta, Boston, Chicago, Cleveland, Kansas City, Minneapolis, New York, Philadelphia, Richmond, St. Louis, San Francisco (2019). "Small business credit survey - Report on employer firms 2019". Federal Reserve Banks of Atlanta, Boston, Chicago, Cleveland, Dallas, Kansas City, Minneapolis, New York, Philadelphia, Richmond, St. Louis and San Francisco.

Federal Reserve Banks of Atlanta, Boston, Chicago, Cleveland, Kansas City, Minneapolis, New York, Philadelphia, Richmond, St. Louis, San Francisco (2020). "Small business credit survey - 2020 Report on employer firms". Federal Reserve Banks of Atlanta, Boston, Chicago, Cleveland, Dallas, Kansas City, Minneapolis, New York, Philadelphia,

Richmond, St. Louis and San Fransisco.

Feldenkirchen, W. (2017). "Banking and Economic Growth: Banks and Industry in Germany in the Nineteenth Century and their Changing Relationship During Industrialisation", i R. Lee (red.) "German industry and German industrialization" (s. 116-147), Routledge.

Finansinspektionen (2018). "Nya föreskrifter och allmänna råd om kreditriskhantering", Beslutspromemoria, FI Dnr 16-9877, 2018-09-18.

Finansinspektionen (2019). "Förtydligande kring effekten för svenska banker av reviderade Baselregler", 2019-12-2.

Fufa, T. & J. Kim (2018). "Stock markets, banks, and economic growth: Evidence from more homogeneous panels", Research in International Business and Finance, 44:504-517.

Företagarna (2019). "Finansiering för tillväxt och jobb - Företagarnas finansieringsrapport 2019".

Ghosh, S. (2016). "Productivity, ownership and firm growth: evidence from Indian banks", International Journal of Emerging Markets, 11;4:607-631.

Grossman, R.S. (1994). "The shoe that didn't drop: explaining banking stability during the Great Depression", The Journal of Economic History, 54;3:654-682.

Heckscher, E.F. (1932). "The Place of Sweden in Modern Economic His-

tory”, The Economic History Review 4;1:1-22.

Homer, S. (1977). “A History of Interest Rates”, second edition, New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

Honningdal Grytten, O. (2008). ”Why was the Great Depression not so great in the Nordic countries?”, Economic policy and unemployment, Journal of European Economic History 37(2/3):369-393, 395-403.

Hüther, M., M. Grömling, M. Beznoska & M. Demary (2020). ”Corona crisis: Liquidity takes priority”, IW-Kurzbericht, No. 21/2020, Institut der deutschen Wirtschaft (IW), Köln.

Inglis Palgrave, R.H. (1873). “Notes on Banking in Great Britain and Ireland, Sweden, Denmark, and Hamburg; with some Remarks on the Amount of Bills in Circulation, both Inland and Foreign, in Great Britain and Ireland; and the Banking Law of Sweden”, Journal of the Royal Statistical Society 36:27-152.

Johansson D., J. Palmberg & A. Bornhäll (2013). ”Riskkapitalförsörjning i små och medelstora företag - utbud eller efterfrågan?”, Svenskt Näringsliv.

Jonung, L. (2009). ”The Swedish model for resolving the banking crisis of 1991-93: Seven reasons why it was successful”. European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs.

Konjunkturinstitutets databas. ”Att finansiera företagets verksamhet” samt

Krantz, O. (1997). ”Svensk ekonomisk tillväxt under 1900-talet - en problematisk historia”, Ekonomisk Debatt 28;1:7-15.

Larsson, M. (1993). ”Aktörer, marknader och regleringar: Sveriges finansiella system under 1900-talet”, Uppsala Papers in Financial History, Ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala Universitet.

Larsson, M., & H. Lindgren (1989). ”Risktagandets gränser: utvecklingen av det svenska bankväsendet 1850-1980”, Uppsala Papers in Financial History, Ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala Universitet.

Levine, R. (2005). ”Chapter 12 finance and growth: theory and evidence”, Handbook of economic growth, 1(Part A), 865-934, Aghion P. & S.N. Darlauf (eds.), North Holland.

Lithander, J. (2017). Erfarenheter från en policyinsats - regionala saminvesteringsfonder, i ”Perspektiv på kapitalförsörjning - En antologi om företagens finansiering och statens roll”, Tillväxtanalys.

Marquardt, R. (1994). ”Internationalisering av svenska banker: en process i fem faser”, Uppsala Papers in Financial History, Ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala Universitet.

NNR (2018), Näringslivets Regelnämnd. ”Remissvar angående kompletterande förslag till föreskrifter och allmänna råd om kreditriskhantering”, 2018-08-27, FI Dnr 16-9877.

Nyasha, S. & N.M. Odhiambo (2015). “The impact of banks and stock market development on economic growth in South Africa: an ARDL-bounds testing approach”, Contemporary Economics, 9;1: 93-108.

Ohlin, B. (1934). "Penningpolitisk rörelsefrihet", Stockholmstidningen 1934-05-30, s. 6.

Olsson, U. (1994), "Swedish commercial banking over 150 years", i Pohl, M. & S. Freitag (reds.). "Handbook on the History of European Banks", European Association for Banking History.

Olsson, U. & J. Jörnmark (2007). "The Political Economy of Commercial Banking in Sweden: A Bird's-eye View of the Relations between Industry and Banking over 150 Years", i Cottrell, P.L., E. Lange & U. Olsson (reds.) "Centres and Peripheries in Banking - The Historical Development of Financial Markets", Ashgate.

Poeschl, J. (2020). "The effects of the corona shock on the banking sector and the real economy", Economic Memo No. 10, 26 juni.

Potter, J. (1963). "The role of a Swedish bank in the process of industrialization", Scandinavian Economic History Review, 11;1:60-72.

Rostamkalaei, A. & M. Freel (2016). "The cost of growth: small firms and the pricing of bank loans", Small Business Economics, 46;2:255-272.

Sanandaji, N. (2018). "The Birthplace of Capitalism: The Middle East", Timbro Förlag.

SCB, Finansstatistik. Finansstatistik Oktober 2019, Balansräkning 2019-10-31.

SCB, Finansmarknadsstatistik, maj 2020.

Schnabel, I. & C. Seckinger (2019). "Foreign banks, financial crises and economic growth in Europe", Journal of International Money and Finance, 95:70-94.

Schumpeter, J.A. (1911). "The theory of economic development", Harvard University Press.

Svea ekonomi (2018). "Bra affärsidéer riskerar att gå i stöpet på grund av snäva bedömningar från de traditionella bankerna", 2018-12-28. <https://www.svea.com/se/sv/foretag/artiklar-och-tips/content/brist-pa-kapital-bromsar-tillvaxt/>

Svensson, R. (2006). "Är staten en lämplig aktör på riskkapitalmarknaden?", Ekonomisk Debatt, 3:30-40.

Svenska Bankföreningen (2018). "Regleringar och krav på bankerna - konsekvenser för företag och hushåll".

Svenska Dagbladet (2016). "Våghalsiga företagare skaffar pengar genom bolån", 2016-09-22.

Svensson, R. (2017). "Svensk kapitalförsörjning - Mot ett effektivare innovations- och företagsstöd?", Näringspolitiskt Forum.

Sveriges Television (2018). "Därför flyttar Nordea sitt huvudkontor", Nyheter, Inrikes, 2018-03-15.

Tillväxtanalys (2017). "Företags behov och tillgång till kapital på landsbygder - Redovisning av ett regeringsuppdrag", 2017/137.

Tillväxtanalys (2018). "Kartläggning av offentliga åtgärder för stöd-
jande av företagsutlåning - En internationell jämförelse av Danmark,
Israel, Kanada och Tyskland", PM 2018:16.

Tillväxtanalys (2019a). "Företagens finansiella förutsättningar - röster
från 'verkligheten'", PM 2019:07.

Tillväxtanalys (2019b). "Påverkar närvaron av bankkontor
de lokala företagens kreditillgång?", PM 2019:11.

Tillväxtverket. "Färre småföretag har ansökt om lån och krediter",
2020. [https://tillvaxtverket.se/statistik/foretagande/kapitalforsor-
jning.html?chartCollection=1#svid12_41a43c9715edd080670d7614](https://tillvaxtverket.se/statistik/foretagande/kapitalforsorjning.html?chartCollection=1#svid12_41a43c9715edd080670d7614)

Tillväxtverket (2014). "Tillgång till kapital - En studie om förutsättning-
arna för samhälls-/sociala företag och företagare med utländsk bakgr-
und", Rapport 0165.

Tingvall, P., E. Engberg och D. Halvarsson (2017). "Reala effekter av
statligt och privat riskkapital", s. 75-99 i "Perspektiv på kapitalförsör-
jning - En antologi om företagens finansiering och statens roll", Tillväx-
tfakta.

Vinnova (2019). "Systeminnovation för en hållbar framtid - Vinnovas
underlag och förslag till regeringens forskningsproposition", Vinnova
Rapport VR 2019:07.

Weston, R. (2012). "Domestic and Multinational Banking - The Effects
of Monetary Policy", Vol. 33, Routledge Library Editions: Banking &
Finance. Första upplagan publicerad 1980.

Grafisk design: Șutac Andreea-Ioana